

## PAPER DETAILS

TITLE: ULUSLARARASI INSANCIL HUKUKUN UYGULAMAYA YÖNELİK CAYDIRICI VE  
ZORLAYICI İLKESİ: KORUMA SORUMLULUGU

AUTHORS: Ahmet ÖZDEMİR

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/269953>

## ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN UYGULAMAYA YÖNELİK CAYDIRICI VE ZORLAYICI İLKEŞİ: KORUMA SORUMLULUĞU\*

Ahmet ÖZDEMİR\*\*

### Öz

*Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra silahlı çatışmaların çoğunlukla uluslararası nitelikte olmayan iç çatışmalar olarak gerçekleşmesi nedeniyle uluslararası insancıl hukukun uygulamaya yönelik önemi artış göstermiştir. Bu artışa paralel olarak etik, hukuk ve siyaset üçgeninde sürekli tartışmaya açık olan insani müdahale kavramının özünde taşıdığı önem de artmaktadır. Özellikle uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda hayatını kaybeden insanlara karşı uluslararası toplumun koruma sorumluluğu bulunduğu kabul edilmesi bu alanda kat edilmiş önemli bir başarıdır. Bu başarıyı devam ettirebilmek ve uluslararası insancıl hukukun uygulamaya yönelik zorlayıcılığını artırmak amacıyla bu sorumluluk çok önemlidir. Diğer taraftan günümüzde bazı bölgelerde yaşanan terör olayları ve silahlı çatışmalar nedeniyle ortaya çıkan ağır insancıl hukuk ihlallerine rağmen uluslararası toplumun pasif kalması çözümemiz gereken bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Bu sorunlara kalıcı bir çözüm bulabilmek ve iç çatışmalarda yaşanan ağır ihlalleri engelleyebilmek için, koruma sorumluluğunun her bir olayda zorunlu olarak başvurulması gereken bir uzlaşma yolu olarak görülmesi gerektiği çalışmanın ana konusu olmuştur. Bu amaçla koruma sorumluluğu meşruiyet kaynaklı olarak ele alınmış ve meşruiyetin üç ana bileşeni olarak uluslararası etik, uluslararası hukuk ve uluslararası siyaset üçgeni değerlendirilmiştir. Uluslararası etik ilkelerin koruma sorumluluğunu yönlendirmesi yönüyle ele alınan yaklaşım sonucunda, söz konusu kavramın tutarlı bir şekilde soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlara karşı zorunlu bir şekilde uygulanması yönünde çıkarımda bulunulmuştur. Böylece ortak uluslararası etik normların yönlendirmesiyle gelişen koruma zorunluluğu, zamanla uluslararası teamül hukukunun bir parçası haline de gelebilecektir.*

**Anahtar Kelimeler:** Koruma Sorumluluğu, İnsani Müdahale, İnsancıl Hukuk, Silahlı Çatışmalar Hukuku, Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar.

\* Makale, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde 2015 yılı Eylül ayında onaylanan "Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Koruma Sorumluluğu Kavramının Uygulanma Zorunluluğu" konulu yüksek lisans tezine dayanarak hazırlanmıştır.

\*\* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, ahmetkoozdemir@gmail.com.

## DETERRENT AND COMPELLING ELEMENT FOR IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW: RESPONSIBILITY TO PROTECT

### **Abstract**

*After the end of the Cold War, since most of the armed conflicts are inner conflicts, not international ones, the practice of international humanitarian law has gained significance. In parallel with this, the importance of humanitarian intervention discussed in ethics, law and politics has been increasing. The acceptance of the Responsibility to Protect (RtoP) for the people died in an armed conflicts that is not of international character is a big success gained in this term. This responsibility is very important to carry on the success and spread the practice of humanitarian law. On the other hand, despite severe violations of humanitarian law because of terrorism and armed conflicts in some regions, the silence of international society when faced with these problems is the problem we need to solve. The main topic of this study is to show the necessity of acceptance of the RtoP in order to find a permanent solution to the problems and prevent intrusion in internal conflicts. For this purpose, RtoP is discussed in terms of legitimacy; the three components of legitimacy are international ethics, law and politics. It is concluded that through the guidance of international ethics to the RtoP, the term must be applied for genocide, ethnic cleansing, war crimes and crimes against humanity. By the guidance of international ethical norms, RtoP may become part of international customary law in time.*

**Keywords:** Responsibility to Protect, Humanitarian Intervention, Humanitarian Law, Law of Armed Conflicts, Non-International Armed Forces.

### **Giriş**

Koruma Sorumluluğu (KrS) 2005 yılında BM Dünya Zirvesi'nde kabulünden bu yana KrS önemli bir küresel ilke olarak ortaya çıkmıştır ve yıllarca tartışılan birçok uluslararası soruna cevap oluşturmuştur. KrS soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarının devletin işlerini ilgilendiren bir konu olmaktan çıkmasını sağlamış ve bu suçlarla mücadelede uluslararası toplumun askeri müdahale dahil uluslararası önlemlerin alabilmesini kabul ettirmiştir. Özellikle uluslararası hukuka aykırı olarak yapılan 1999 Kosova müdahalesinin ardından insani amaçlı askeri müdahalenin artık önemini yitireceği beklenirken KrS olarak ortaya çıkması üzerinde durulması gereken bir noktadır. Bu yönüyle KrS uluslararası toplumun normatif yönünün ön plana çıkması ile etik çerçevede kabul edilmiştir denilebilir.

İnsani amaçlı bir müdahalenin olmazsa olmazı meşruiyet kaynağıdır. Meşruiyet en genel anlamda etik, hukuk ve siyaset alt sütunlarından oluşmaktadır. Geçmiş müdahale tecrübeleri göstermiştir ki, müdahaleler en çok uluslararası hukukçular tarafından hukuki yönüyle eleştirilmektedir. Bu anlamda KrS ile kabul edilen BM bünyesindeki belge ve raporların uluslararası hukuk açısından doğrudan bir bağlayıcılığının olduğu henüz söylenememektedir. Ancak yasallık karşısında meşruiyet meydan okumaya devam etmektedir ve normatif teori KrS ile uluslararası hukuku değişime zorlamaktadır.

Bunun yanında günümüzde bazı bölgelerde yaşanan terör olayları ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar nedeniyle ortada olan ağır insancıl hukuk ihlallerine rağmen KrS'nun pasif kalması çözülmesi gereken bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Bu soruna kalıcı bir çözüm bulabilmek ve iç çatışmalarda yaşanan ağır ihlalleri engelleyebilmek için KrS'nun her bir olayda zorunlu olarak başvurulması gereken bir uzlaşma yolu olarak görülmesi gerektiği çalışmanın merkezine konmuştur. Bu amaçla KrS meşruiyet kaynaklı olarak ele alınmış ve meşruiyetin üç ana bileşeni olarak uluslararası etik, uluslararası hukuk ve uluslararası siyaset üçgeni değerlendirilmiştir. Uluslararası etik ilkelerin koruma sorumluluğunu yönlendirmesi yönüyle ele alınan yaklaşım sonucunda, söz konusu kavramın tutarlı bir şekilde soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlara karşı zorunlu bir şekilde uygulanabilmesi durumunda, uluslararası insancıl hukukun uygulamaya yönelik caydırıcı ve zorlayıcı bir ilkesi haline gelebileceği yönünde çıkarımlarda bulunulmuştur.

## 1. ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Savaş hukuku (*law of war*), silahlı çatışmalar hukuku (*law of armed conflicts*) ve uluslararası insancıl hukuk (*international humanitarian law*) arasında kullanım alanları açısından küçük farklılıklar bulunmaktadır. Ancak her üçünün de ortak amacı sivillerin korunması, temeli ise insani krizleri çözmeyi amaçlayan uluslararası antlaşma ve örf/adet kurallarıdır. İçerdiği ilkeleri de silahlı çatışmaların meşruiyetlerine, nedenlerine veya bu nedenlerinin haklı olup olmadığına bakılmaksızın uygulanmaktadır. Bu nedenle günümüzde bu üç kavram genellikle birbiriyle aynı anlamda kullanılmaktadır.

Özellikle 1864 yılından 1949 yılına kadar iki büyük dünya savaşı yaşanması nedeniyle silahlı çatışmaların düzenlenmesi ihtiyacı hep var olmuştur. Bu dönemde silahlı çatışmalar, devletlerarası ve belirli bir yoğunluktaki silahlı çatışmayı belirtmesi nedeniyle literatürde genelde savaş hukuku olarak anılmıştır.<sup>1</sup> Günümüzde halen ağırlıklı olarak kullanılan uluslararası insancıl hukuk terimi ise, 1949 Cenevre Sözleşmelerinde çatışmalara katılmayan sivil kişiler ile çatışma dışı kalmış esirlerin korunmasına verilen önemin daha da vurgulanması amacıyla ortaya çıkmıştır.<sup>2</sup> Nitekim 1956 yılından itibaren Uluslararası Kızılhaç Komitesi başta olmak üzere sivil kuruluşlar insancıl hukuk terimini kullanmaktadır.<sup>3</sup> Silahlı çatışmalar hukuku ise daha çok silahlı kuvvetler ile BM karar ve raporlarında kullanılmaktadır. Özellikle insancıl amaçlar güden durumun, insancıl amaçlar gütmeyen anlamları çağrıştıran kavramlarla anlatılmasını istemeyen uzmanlar, savaş hukuku ya da silahlı çatışma hukuku terimlerini kullanmayı uygun bulmamaktadırlar. İnsanların korunması sorumluluğu ekseninde yürüteceğimiz çalışmamızda da insani boyutun önceliği nedeniyle uluslararası insancıl hukuk terimi kullanılacaktır.

1 Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Dokuzuncu Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2010, s. 530.

2 Pazarcı, 2010, s. 531.

3 Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), *Uluslararası İnsancıl Hukuk: Sorularınıza Cevaplar*, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2002, s. 9.

En geniş anlamda insancıl hukuk, silahlı çatışma durumlarının etkilerini sınırlandırmak amacıyla insanlara yapılması gerekli olan asgari davranış ve yardıma dair kuralları içeren hukuk dalıdır.<sup>4</sup> Bu işin uluslararası alanda öncülüğünü yapan Uluslararası Kızılhaç Komitesine göre ise, silahlı çatışmalardan kaynaklanan insancıl sorunların çözümüne yönelik uluslararası anlaşmalarla belirlenmiş kurallardır.<sup>5</sup> Uluslararası insancıl hukuk, toplumsal barışın sağlanamadığı ve kamu düzeninin korunamadığı silahlı çatışma durumlarında devletlerin uygulamasını değiştirmeye zorlayacak uluslararası hukuk kurallarıdır. Silahlı çatışma durumlarında hem sivillerin korunması, hem de yaralılara ve savaş esirlerine insani muamele edilmesini sağlama amacı taşımaktadır. İnsan hakları hukukundan farklı olarak insancıl hukukun uygulanabilmesi için silahlı çatışmanın mevcudiyeti şarttır.<sup>6</sup> İnsan haklarının devre dışı kaldığı silahlı çatışma ortamında, temel hak ve özgürlüklerin yeniden tesis edilebilmesinin güvençesi konumundadır.<sup>7</sup> Silahlı çatışmaların kaçınılmaz olduğu dünyamızda, hiç olmazsa sonuçlarının kontrol altına alınmasının hukuksal çabasıdır.

Tarihte devletler arasında hazırlanan antlaşmalarda ortaya çıkan kuralların sadece antlaşma yapan devletleri bağlaması ve evrensel bir kabul görmemesi nedeniyle bugünkü anlamda bir uluslararası insancıl hukukun varlığı ortaya çıkmamıştır. Ancak savaşların önlenmesi ve olumsuz sonuçlarının bertaraf edilmesi amacıyla çeşitli hukukçu ve filozoflar tarafından yürütülen çalışmalar olmuştur. Özellikle silah endüstrisindeki gelişmeler nedeniyle yeni çatışma tiplerinin ortaya çıkması ve bu çatışmalarda işlenen mezalimin boyutlarının değişmesi insancıl hukukun gelişmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle insancıl hukuk kendisine şiddetle gereksinim duyulan zamanlarda gelişme göstermek zorunda kalmıştır.

Savaşın da bir hukuku olması gerektiği düşüncesini ortaya atanların başında Hollandalı hukukçu Hugo Grotius gelmektedir. 1625 yılında yayınlanan üç ciltlik “*Savaş ve Barış Hukuku*” isimli eserinde devletlerin savaşın bir hukukunun olmayacağına dair düşüncesini eleştirmektedir.<sup>8</sup> Grotius’un önünü açtığı bu düşünceden hareket edenlerin çabaları ilk kez 1864 Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesine Dair Cenevre Sözleşmesi ile kendisini göstermiş ve kaynağını “*jus in bello*” kavramının oluşturduğu bir anlayış uluslararası hukuka yazılı olarak girmiştir. Bunun ortaya çıkmasına aktif katkı sağlayan Henry Dunant ve Guillaume-Henry Dufour’un desteğiyle toplanan 1864 yılındaki Diplomatik Konferans; yaralıları ve esirleri korumayı amaçlayan farklı uygarlıklarda bulunan savaş kanunları ile yerleşmiş örf ve adet kurallarını düzenli hale getirmiştir. Bu çalışma günümüze ışık tutacak manada yerleşik bir uluslararası hukukun doğmasını sağlamıştır.<sup>10</sup>

4 Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, Birinci Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2006, s. 1-2.

5 Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), 2002, s. 8.

6 Fikret İlkiz, *İnsancıl Hukuk ve Savaş*, Eylül 2013, <http://www.bianet.org/bianet/hukuk/149758-insancil-hukuk-ve-savas>, (Erişim Tarihi: 22 Şubat 2016).

7 Anıl Çeçen, *İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk*, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1989, s. 827.

8 Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, (Çev.: Prof. Seha L. Meray), Say Yayınları, İstanbul, 2011.

9 Elif Uzun, *Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlk Çağlardan Yirminci Yüzyıla Jus Ad Bellum Kavramı*, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 6(21), 2010, s. 19-20.

10 Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), 2002, s. 12.

Uluslararası insancıl hukuk açısından sıradaki tarihi önemli dönem ise 1899 görüşmeleri sonrasında ortaya çıkan Lahey Sözleşmesidir. Gerçekleştirilen uluslararası toplantılarda Fyodor Martens tarafından okunan bildiri<sup>11</sup> etkili olmuş ve kara savaşlarının kanun ve örf-adet kurallarına uyulması ve 1864 Cenevre Sözleşmesi ilkelerinin deniz savaşlarına da uyarlanması mümkün olmuştur. Bu sözleşme savaş döneminde işlenen suçlarla ilgili düzenlenmiş ilk uluslararası belgedir. İkinci Lahey olarak bilinen 1907 yılında ise 1899 sözleşmeleri düzenlenmiş, savaşan ile savaşmayan arasındaki ayırım ortaya konmuş ve bazı silah ve maddelerin kullanımı yasaklanmıştır.<sup>12</sup> Yapılan tüm bu uluslararası girişimlere rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması engellenememiştir. Ancak 1925 ve 1929 yılında kabul edilen yeni düzenlemeler ile uluslararası insancıl hukuk gelişimini sürdürmüştür.

İki büyük dünya savaşının ortaya koyduğu büyük felaketler, harp esirlerine, harp yaralılarına ve hastalarına ve sivil şahısların korunmasına dair ilkelerin yeniden ve daha köklü bir şekilde ele alınması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda ölen asker ve sivil insanların sayılarının birbirine yakın olması<sup>13</sup>, o zamana kadar kabul edilen sözleşmelerin sivilleri korumada yetersiz kaldığını göstermiştir. Bu ihtiyaçlar kapsamındaki uluslararası çabalar meyvesini vermiş ve tarihi gelişimi içerisinde en önemli yere sahip olan ve bugünkü anlamda insancıl hukukun temel kaynağı kabul edilen Dörtlü Sözleşmeler Cenevre'de imzalanmıştır. Ortaya çıkan dört sözleşme, daha önceden kabul edilen 3 sözleşmenin<sup>14</sup> yerini alacak sözleşmeler ile savaş esnasında sivillerin korunmasını amaçlayan yeni bir sözleşmeden oluşmaktadır.

Sömürgeleşmenin sona ermesinden sonra devletler arasında yaşanan çatışmaların yerine devlet içi etnik ve mezhepsel çatışmalar ortaya çıkmaya başlayınca, insancıl hukukun uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda da uygulanması ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyacı karşılamaya çalışan Dört Cenevre Sözleşmesinde de ortak olan 3. Maddenin geliştirilmesi kapsamında 1977 tarihli İki Nolu Ek Protokol kabul edilmiş ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların mağdurlarının da korunması güçlendirilmiştir. Ayrıca hukuki olarak zemini oluşturulan bu sisteme uymayanları yargılayacak ve cezalandıracak bir uluslararası yaptırım gücünün zorunluluğu da 1998 Roma Statüsü ile çözülmüş ve atılan tüm adımlar sonrasında uluslararası insan hakları düzeni ulusal sistemlerin üstünde bir konuma ulaştırılmaya çalışılmıştır.<sup>15</sup>

11 “Siviller ve askerler, kurulu örf ve adetlerden, insanlık ilkelerinden ve halkın vicdanının emrettiklerinden kaynaklanan uluslararası hukuk ilkelerinin korunması ve yetkisi altındadır”, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), 2002, s. 11.

12 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri, [http://tr.wikipedia.org/wiki/1899\\_ve\\_1907\\_Lahey\\_S%C3%B6zle%C5%9Fmeleri](http://tr.wikipedia.org/wiki/1899_ve_1907_Lahey_S%C3%B6zle%C5%9Fmeleri), (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2016).

13 Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), 2002, s. 15.

14 1907 tarihli bir sözleşme ile 1929 tarihli iki sözleşmedir.

15 BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin başlangıç bölümünde, “Üye Devletlerin, Birleşmiş Milletlerle işbirliği içinde, insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel olarak saygı görmesi ve gözetilmesini sağlamayı taahhüt ettiklerini” ifadesi, Roma Statüsü'nün giriş bölümünde ise, “Bu statü altında kurulacak olan Ceza Divanı'nın ulusal ceza yargı yetkisinin tamamlayıcısı olduğunu vurgulayarak” ifadesi yer almaktadır.

Uluslararası insancıl hukukun kaynakları olarak kabul edilen uluslararası antlaşmaların içerisinde iç silahlı çatışmalarda en çok dayanak olan 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Ek Protokolleri'dir ve bunlar insancıl hukukun ana belgeleridir. 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinde ortak olan 3. madde uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda dikkate alınacak hususları belirtmektedir. Bu madde 1977'de II Nolu Ek Protokol ile geliştirilmiş ve insancıl hukukun niteliği itibarıyla uluslararası olup olmaması yönüyle sınırlandırılmasının önüne geçilmiştir. Böylece sözleşmeye taraf olan devletler kendi iç çatışmalarından doğan insancıl hukuk ihlallerinden dolayı yükümlü kılınmıştır.

İşte zaman zaman belirtilen uluslararası antlaşmalardan doğan insancıl yükümlülüklerini yerine getir(e)meyen devletler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle insancıl hukuka uyulmadığı kriz durumlarında ortaya çıkacak ihlalleri önleyecek, önleyemediği durumlarda uluslararası toplumun soruna kolektif olarak müdahil olmasını sağlayacak ve insanlık suçunun işlenmesi durumunda sorumlu otoriteyi cezalandıracak bir uluslararası sistemin ihtiyacı hep var olmuştur. Bu nedenle KrS, uluslararası insancıl hukukun uygulanmasında tamamlayıcı niteliktedir.

## 2. "JUS AD BELLUM" KAVRAMI VE İNSANİ MÜDAHALEDEN KORUMA SORUMLULUĞUNA

İnsani müdahale kavramı her ne kadar uluslararası hukukun gündemine yirminci yüzyıl içerisinde yerleşmiş olsa da, anlamı ve taşıdığı önem açısından kavram tarihteki haklı savaş (*jus ad bellum*) düşüncesine dayanmaktadır.<sup>16</sup> Tarihte savaşların nedenlerinin sorgulanması veya geçerli nedenlerin bulunması arayışları hep var olmuş ve *jus ad bellum* düşüncesi çoğu zaman ön planda olmuştur. Bu amaçla devletin önde gelenleri; kimi zaman devletin çıkarlarını, kimi zaman kendini tehdit altında hissetme durumunu, kimi zaman da dini öğretileri gerekçe göstererek savaşı meşrulaştırmaya çalışmışlardır. İnsanlık adına savaş düşüncesi de bu çalışmaların arasından en tartışmalı olanıdır.<sup>17</sup>

Soğuk Savaş döneminde uluslararası ortamın durumu itibarıyla uygulamaya geçirilemeyen kavram, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uygulama alanı bulmuş ve yeniden uluslararası hukuk gündeminde olmuştur. Dünyanın çeşitli bölgelerinde insanlık dramlarına yol açan etnik, dinsel ve mezhepsel çatışmaların patlak vermesi insani müdahaleyi uluslararası sistemin ve devletlerin ana konusu haline getirmiştir. Uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler, uluslararası düzende oturmuş olan ilkelerin yeniden değerlendirilmesini sağlamıştır.<sup>18</sup> Bu dönemde devlet egemenliği ilkesi ile karşı karşıya kalan insani müdahale, bu negatif tutumlara rağmen hızlıca uygulama alanı bulmuştur. 1991 Irak, 1993 Somali, 1994 Ruanda, 1995 Bosna ve 1999 Kosova krizleri insani müdahale kavramının geleceğine yön

16 Fulya A. Ereker, İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3), 2004, s. 2.

17 Sean D. Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order*, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1996, s. 35.

18 Hasan Duran, Yeni Bir Müdahale Şekli "İnsani Müdahale", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 2001, s. 88.



veren tecrübelerdir. Ancak Güvenlik Konseyi (GvK) kararı olmadan NATO'nun 1999 Kosova müdahalesi ile birlikte insani müdahalenin meşruiyeti ve sınırları üzerinden çok derin ve yoğun bir uluslararası tartışma ortamı daha önce hiç olmadığı kadar başlamıştır. Kosova müdahalesi ile ilgili ahlaki ve hukuki bakış açısıyla iki farklı düşünce savunulmuştur. Birincisi en sert uluslararası hukuk destekçileri tarafından yapılan NATO'nun gayet açık olan BM Antlaşması madde 2/4'de yer alan hususlara aykırı davrandığı görüşüdür.<sup>19</sup> İkinci görüşe göre ise GvK kararı olmadığı için her ne kadar uluslararası hukuka aykırı bir davranış oluştursa da müdahale insani yönden etik olarak değerlendirilmiştir.<sup>20</sup> Devletlerin bir araya gelerek oluşturdukları BM'nin amacı uluslararası krizleri önleyerek barışı sağlamak olduğundan, GvK yerine yapılan müdahale yerinde görülümüştür. Nitekim tüm devletlerin ve kuruluşların temel insan haklarına saygı göstermesi gerektiği başta BM Antlaşması olmak üzere tüm antlaşmalarda kabul edilmiştir. İnsan hakları uluslararası hukukta hiçbir devletin aksi şekilde davranamayacağı *jus cogens* kural niteliğine sahip olduğundan, GvK'nin asıl görevini yapmadığı durumlarda bu görevin uluslararası başka aktörlere düşmesi gerektiği ileri sürülmüştür.<sup>21</sup>

Kosova müdahalesi ile kavram çok yıpranınca 11 Eylül saldırıları sonrası dönemde ABD terörizme karşı savaş ve önleyici meşru savunma<sup>22</sup> kavramlarını uluslararası ilişkilerin gündemine almış ve tartışmalar insani müdahalenin küresel devletlerin güç politikasına dönüştüğü yönüne kaymıştır.<sup>23</sup> Ancak BM'nin kuruluşundan itibaren meydana gelen silahlı çatışmaların yaklaşık %75'inden fazlasının iç çatışmalardan oluştuğu<sup>24</sup> düşünüldüğünde, bu krizleri durdurabilecek tek seçenek olan insani amaçlarla müdahalenin alternatifi bulunmamaktadır. Bu nedenle ciddi yaralar almış olan insani müdahale kavramının yerine, eleştirilere cevap verecek yeni bir yaklaşım üzerinde çalışılmaya başlanmış ve bu arayış ve çabaların sonucu KrS'nu ortaya çıkarmıştır. Tarihi sürecinde insani müdahalenin objektif kriterlere göre uluslararası bir norm haline gelmesi için temel unsurlar ve meşru hale gelmesi için temel kriterler belirlenmeye çalışılması çabaları KrS ile son bulmuş ve tanımı ve içeriği itibarıyla dağınık yapı sistematik hale getirilmiştir. Böylece uluslararası toplum tarafından kabul edilen tek bir normatif çerçeve çizilebilmiştir.

19 BM Antlaşması'nın 2/4. maddesinde; "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi başka bir ülkenin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar" denilerek, kuvvet kullanma yasağı uluslararası hukukun vazgeçilmez öğelerinden biri olarak kabul edilmiştir.

20 Funda Keskin, İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(12), 2006, s. 52.

21 Daniel H. Joyner, The Kosovo Intervention: Legal Analysis and a More Persuasive Paradigm, *European Journal of International Law*, 13(3), 2002, s. 601.

22 Fatma Taşdemir, Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2(5), 2006, s. 75-89.

23 Keskin, 2006, s. 65.

24 Azime Telli, İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun, Yeni Kavram, *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-1*, 2012, s. 211.



### 3. ULUS-DEVLET VE KORUMA SORUMLULUĞU İKİLEMİ

Uluslararası ilişkilerde özellikle Vestfalya süreci ile en belirgin şekilde sosyal bilimlere giren ulus-devlet ve egemenlik, 16 ve 17. yüzyıllarda çoğu Batı düşünürünün eserlerinde geliştirilmiştir. Günümüzde halen etkinliğini büyük oranda koruyan bu sistem, tarihteki çoğu mutlak egemenliği savunan düşünürlerin düşünceleri ile inşa edilmiş ve desteklenmiştir. Ancak özellikle rasyonalist Hugo Grotius başta olmak üzere bazı düşün adamları egemenliğin mutlak olmadığını ve konu insanların yaşamı olduğunda egemenlik kavramının yumuşatılabileceğini savunmuştur.<sup>25</sup> Haklı savaş düşüncesinden gelen kökleriyle zaman içerisinde insani müdahale olarak kendini göstermiş kavram konusunda birçok uluslararası hukukçu ve siyasetçi çalışmalar yapmıştır.<sup>26</sup>

Özellikle iki büyük dünya savaşı arasında yaşanan işgaller sonucunda egemenlik ve içişlerine karışmama ilkelerinin önemi artmış ve devletler tarafından güç kullanılmasını önlemek amacıyla sistemleştirilmiştir.<sup>27</sup> Bu ilkeleri reddeden hiçbir devlet bulunmadığından uluslararası hukuk açısından kabul edilmesi kolay olmuş<sup>28</sup> ve modern uluslararası hukuka somut olarak BM Antlaşması ile girmiştir. Anılan antlaşmanın bu ilkeleri benimseyen hükümleri gereği<sup>29</sup>, tüm devletler tarafından açık ve net biçimde savunulan bir görüş haline gelmiş ve egemenlik bir yetki ve sorumluluk olarak devletlere tanınmıştır. Ancak, insancıl hukuk ihlallerini gerçekleştirenin bizzat devletin kendisi olması durumunda ne olacağı sorusuna uluslararası hukuk açısından cevap verilememiş ve söz konusu kavramlar insani müdahalenin gelişmesinde en büyük engel olarak savunulmuştur.

Tüm bu çabalara rağmen zaman, ulus-devlet yapısını ve egemenlik kavramını içerik ve etkinlik alanı olarak değişime zorlamaktadır.<sup>30</sup> Günümüzde egemen devletler, küreselleşmenin sonucu olarak tek karar veren makam olmaktan çıkmıştır.<sup>31</sup> Çünkü 20. yüzyıl boyunca yaşanan problemler ve önüne geçilemeyen ağır ihlaller, (bir de bu ihlallerin kendi vatandaşlarına bizzat hükümetler tarafından yapılması sonucunda) BM sisteminde de egemenlik kavramını ilk kabul edildiği zamana göre esnetilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Bir yandan başarısız veya haydut devletler yüzünden devletin sınırları içinde gerçekleşen yoğun ve sistematik ihlallerin sona erdirilmesi dışarıdan bir müdahaleyi gerektirirken, diğer yandan devlete müdaha-

25 Nermin Yavlal, *İnsancıl Müdahalede Etik, Hukuksal ve Siyasal Sorunlar*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s. 12.

26 J.L. Holzgrefe, Robert O. Keohane, *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, First Published, Cambridge University Press, United Kingdom, 2003, s. 18. A.C. Arend & Robert J. Beck, *International Law and Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*, London&New York, Routledge, 1993, s. 113. Sean D. Murphy, 1996, s. 10.

27 Segâh Tekin, *"İnsani Müdahale" Kavramı ve Libya'nın Geleceği*, SDE Analiz, Ankara, 2011, s. 8.

28 Murphy, 1996, s. 193.

29 BM Antlaşması'nın 2/7. maddesine göre; "İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletlere herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz" denilerek, devletlerin içişlerine müdahale etmeme ilkesinin geçerli olduğunu açıklamaktadır.

30 A. Fusun Arsava, Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(1), 2011, s.110.

31 Telli, 2012, s. 211.

le etmenin egemenlik ihlali anlamına gelmesi durumu çözümsüzlük içerisine sokmaktadır.<sup>32</sup>

Egemenliğin mutlak olarak görülmesi, zamanla devletin uygulamalarının sorgulanamaz kimliği nedeniyle sorumlulukların göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Vestfalya sistemi ile gelen egemenlik kavramının mutlak anlayışı artık tam olarak kabul görmemektedir. Sözde kendi halkının güvenliğini ve refahını sağlamakla görevli meşru güç, zamanla hesap verilebilirlikten ve meşruiyetten uzaklaşarak, sahip olduğu yetkileri sınırsız kullanabilmektedir. Hele ki kendisine karşı muhalif hareketlerin varlığını hissetmesi üzerine, egemenliğin arkasına sığınarak insan hakları ihlallerine yönelik suçları bile işleyebilmektedir.

Günümüzde artık uluslararası insancıl hukuk bağlamında taraf olunan anlaşmalar ile devletlerin egemenlik haklarından feragat etmeyi taahhüt ettikleri görülmektedir. Devletlerin bu tarz anlaşmalara taraf olmaları artık günümüz uluslararası ilişkilerinde hem bir sorumluluk hem de zorunluluk haline gelmiştir.<sup>33</sup> Devletler meşruiyetini devam ettirebilmek amacıyla uluslararası alanda kabul görmüş insan hakları anlaşmalarına taraf olarak, bu tarz durumların oluşmasını engellemek amacıyla gerekli adımları atmak zorundadır. Uluslararası anlaşmalar egemenlik sınırları içinde kendi halkına zarar veren devletlerin otoritesini sınırlamaktadır. Artık devletin yanında birçok yeni aktör (ulus-üstü kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları vb.) uluslararası rol oynamaya başlamıştır.<sup>34</sup> Bu ortam dolayısıyla kurallara uymayanları denetleyecek ve uymaya zorlayacak bir mekanizmanın oluşmasına da zemin hazırlamaktadır.

Ancak, insan hakları hareketlerindeki artış, ayrılıkçı grupların kendi geleceklerini belirleme istekleri ve çatışmalar sonrasında ortaya çıkan mülteci sorunları ile egemenliğin yerini giderek insani boyuta kaptırdığı görülmektedir. İnsan hayatının önceliği ve aciliyeti nedeniyle günümüzde insancıl hukuk ihlallerine karşı BM'nin daha tepkisel davranmasını öngören bir anlayış oluşmuştur.<sup>35</sup> 1928 tarihli Palmas Adası Davası hakkında verilen karar da, yine benzer bir anlayışın teamül hukukuna yerleşmiş olduğunu göstermektedir. Her ne kadar bazı ülkeler bu görüşün önünü kapatmaya yönelik çabalar sarf etse de, dünyada yaşanan çatışmalar ve katliamlar uluslararası toplumu sivilleri daha çok korumaya yönlendirmek zorundadır.<sup>36</sup> Nitekim KrS kavramı da bu anlayışın sonunda ortaya çıkmış ve egemenlik kavramına yeni bakış açısı getirerek uluslararası toplumun gözünde değişime zorlamıştır.

NATO'nun Kosova müdahalesini insancıl amaçlar ve 1949 Cenevre kuralları- nı göz önüne alarak uluslararası hukuka uygun olduğunu savunanlar olmuştur.<sup>37</sup> Buna dayanak olarak da devletlerin çoğunluğunun NATO'nun eylemini kınama- dığı, hatta GvK'ne verilen kınama tasarısının 3'e karşı 12 oyla reddedildiği göste-

<sup>32</sup> Yavral, 2011, s. 9.

<sup>33</sup> Sudan and the Resort to Regional Arrangements: Putting Effect to the Responsibility to Protect, *The International Journal of Human Rights*, 14(2), 2010, s. 236.

<sup>34</sup> The Responsibility to Protect, *Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)*, 2001, s. 7.

<sup>35</sup> Telli, 2012, s. 211.

<sup>36</sup> Duran, 2001, s. 88.

<sup>37</sup> Antonio Cassese, A Follow-Up: Forcible Humanitarian Countermeasures and *Opinio Necessitatis*, *European Journal of International Law*, 10(4), 1999, s. 792.

rilmektedir.<sup>38</sup> Fiili sonuçları nedeniyle göz ardı edilen bu durum, bir devletin egemenliğinin, günümüz uluslararası toplumun değer yargılarında insancıl hukuktan önde gelmediğini göstermesi bakımından çok önemli sonuçlar vermektedir.<sup>39</sup> Her ne kadar çok sorgulansa da insani amaçlı müdahale, Kosova krizinden sonra giderek daha çok uluslararası hukuka uygun nitelik kazanmıştır denilebilir. Zaten çoğu uluslararası hukuk uzmanının BM'nin kuruluşunun en önemli iki dayanağını, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ile insan haklarının korunması olduğunu belirtmesi değişimin/dönüşümün kaçınılmaz olduğunu gösteren örneklerdir.<sup>40</sup>

Egemenlik anlayışının, insan haklarının korunması amacıyla dahi delinemeyeceği düşüncesi artık uluslararası toplum tarafından kabul edilemez durumdadır.<sup>41</sup> Artık günümüzde küreselleşme, uluslararası işbirliği ve gelişen evrensel insan hakları çerçevesinde egemenlik anlayışı tek bir pencereden değerlendirilmemekte ve farklı boyutları itibarıyla yeniden tanımlama süreci yaşamaktadır. 21. yüzyılın başından itibaren artık egemenliğin sorumluluk boyutunun ön plana çıktığı ve Vesfalyacı egemenliğin kontrol ve otoriteden ziyade sorumluluk yüklediği kabul edilmeye başlanmıştır. KrS kavramında egemenliğin yeniden yorumlanması sayesinde, Krasner'in bahsettiği<sup>42</sup> Vesfalyacı egemenliğin anlamında değişiklikler meydana gelmiş bulunmaktadır. Böylece, daha çok teorik anlamda da olsa evrensel insan hakları egemenlik anlayışını geride bırakmış ve KrS bağlamındaki sorunlardan en temeli olan mutlak egemenlik dönemi artık sone ermiş gözükmemektedir.<sup>43</sup>

KrS hem egemenliğe saygı hem de insan haklarının korunması amacının tam arasında ama kriz durumlarında insan haklarına daha yakın olacak yere getirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla alışılmışın dışında iki farklı çerçeve ortaya konulmuştur. Bunlardan en çok vurgulanan egemenliğin sorumluluk anlamına geldiğinden yola çıkılarak devletlerin kendi vatandaşlarını koruması gerektiğidir.<sup>44</sup> Yani egemenliğin kontrol ve denetim değil, sorumluluk ile birlikte anılması gerçeğinin kabul edilmesidir. Diğeri ise son çare olarak başvurulacak müdahalede, müdahale edenlerin haklarından çok, çatışma ve şiddet nedeniyle zarar görenlerin korunması düşüncesinin ön planda olmasıdır. Uluslararası ilişkilerin temel aktörlerini sorunun gerçek temelinin ne olduğu noktasında yeniden düşünmeye sevk etmektedir. KrS silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına yönelik sorumlulukların artırılması ve uygulamaya dönüştürülmesidir.<sup>45</sup>

38 Cassese, 1999, s. 792.

39 Holzgrefe and Keohane, 2003, s. 198-199.

40 Arend & Beck, 1993, s. 132.

41 Füsün Türkmen, *İnsancıl Müdahale: İnsan Haklarının Yeni Boyutu*, Birinci Baskı, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 250-255.

42 Stephen Krasner'e göre egemenlik tek başına en genel anlamda değerlendirilmemeli, günümüz uluslararası ilişkilerine cevap verebilmesi amacıyla iç egemenlik (domestic sovereignty), karşılıklı bağımlı egemenlik (interdependence sovereignty), uluslararası hukuki egemenlik (international legal sovereignty) ve Vestfalyacı egemenlik (Westphalian sovereignty) olmak üzere dört ana başlık altında ele alınmalıdır. Stephen D. Krasner, *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton University Press, New Jersey, 1999, s. 9.

43 Work of the Organization, *Report of the Secretary-General*, 1992, A/47/277.

44 Tekin, 2011, s. 11.

45 Daniel Amneus, Has Humanitarian Intervention Become Part of International Law Under the

#### 4. KORUMA SORUMLULUĞUNUN ULUSLARARASI ORTAMDAKİ KONUMU

2001 tarihinde KrS yaklaşımını ilk kez ortaya çıkaran rapor, kavramı hiçbir siyasi kısıtlamaya maruz bırakmadan olması gereken en idealist yaklaşımla ortaya koymuştur. KrS'nun içeriğini en geniş anlamda açıklayan bu rapor, bundan sonra kabul edilecek ve yayınlanacak resmi ve gayri resmi tüm belgelerin ana kaynağını oluşturmuştur. Uluslararası toplumda meydana gelen tüm gelişmeler, uygulamada bu rapora ulaşabilmeyi amaçlamalıdır ve bu anlayışa ne kadar yaklaşılabiliirse o kadar başarı elde edilmiş olacaktır. Ancak raporun yayınlandığı uluslararası konjonktürün gündeminde 11 Eylül terör saldırıları ve sonrasındaki Afganistan ve Irak müdahaleleri bulunması nedeniyle, KrS yaklaşımı başlangıçta yeterli ilgiyi göremiştir.

Bahsedilen konjonktüre rağmen KrS'nun gelişim sürecinde ilk önemli aşama dönemin BM Genel Sekreteri (GnS) Kofi Annan'ın öncülüğünde 2004 yılında düzenlenen Tehditler, Zorluklar ve Değişimler Üzerine Üst Düzey Panel'dir. Panel daha güvenli bir dünya için KrS'nu BM'nin ortak sorumluluğu olarak kucaklamıştır. Panel'de ilk olarak egemenliğin sorumluluk boyutu vurgulanmış, ancak devletlerin bu sorumluluklarını karşılamak için her zaman yeterli ya da istekli olmadığı kabul edilmiştir. Hükümetlerin bu duruma dönüşmesi durumlarında vatandaşların güvenliği, onuru ve değer yargılarının korunmasının uluslararası topluma düştüğü belirtilmiş ve inşa edilmeye çalışılan kolektif güvenlik sisteminin en önemli parçası olarak KrS zikredilmiştir.<sup>46</sup> Panel sonundaki raporda BM'nin en büyük başarısızlığının etnik temizlik ve soykırımı durduramaması olduğu itiraf edilerek, bu tarz önlenemez felaketlere karşı her devletin KrS bulunduğu noktada artan bir farkındalık olduğu belirtilmiştir.<sup>47</sup> KrS kavramının (*responsibility to protect*) açıkça belirtilen raporda, devletlerin başarısız veya isteksiz olduğu durumlarda GvK onayıyla askeri müdahale de dahil olmak üzere son çare olarak uygulanacak uluslararası KrS'nu ortaya çıkan yeni bir norm olarak onayladıkları ifade edilmiştir.<sup>48</sup> Panel raporunda bu konunun “İç Tehditler ve Koruma Sorumluluğu” başlığı altında incelenmiş olması, KrS'nun uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar için büyük önemde olduğunu göstermektedir. Ayrıca askeri müdahalenin hukuki ve ahlaki meşruiyeti için KrS raporunda belirtilen altı temel kriter de yine Panel sonucunda vurgulanmıştır.

GnS tarafından yayınlanan sorunları ve çözüm önerilerini içeren 2005 tarihli raporda, KrS'nun benimsenmesi ve ona göre hareket edilmesi gerektiği yer almıştır.<sup>49</sup> Uluslararası topluma, KrS'nu kucaklamaları ve yasal tartışmalardan kurtularak artık uygulamaya geçmeleri çağrısında bulunulmuştur. 2004 Panel'inde olduğu

Responsibility to Protect Doctrine?, In Julia Hoffman and Andre Nollkaemper (Eds.), *The Responsibility to Protect: From Principle to Practice*, Pallas Publications, Amsterdam, 2012, s. 165.

46 A More Secure World: Our Shared Responsibility, *Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Changes*, 2004.

47 A More Secure World: Our Shared Responsibility, 2004, s. 65.

48 A More Secure World: Our Shared Responsibility, 2004, s. 66.

49 In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All, *Report of the Secretary-General*, A/59/2005, 2005, s. 34.

gibi devletlerin sorumluluklarını yerine getirememesi durumunda son çare olarak GvK'nin yetkisi ile askeri müdahalenin gerekliliği yine bu raporda görülmektedir.<sup>50</sup> GnS tarafından yayınlanan her iki rapor, KrS'nu uluslararası ortamın gündeminde tutma ve 2005 yılında yapılacak zirveye bir ön hazırlık oluşturma girişimi olarak görülebilir. Çünkü BM'ye üye devletler tarafından gerçekleştirilecek bir dünya zirvesinde KrS'nun kabul edilmesi hukuki ve siyasi anlamda atılmış somut bir adım olacaktır.

Bu doğrultuda KrS'nun geniş ölçekte kabul edilmesini sağlayan en önemli gelişme 2005 yılı Dünya Zirvesi olmuştur. Çünkü ilk kez KrS bir dünya zirvesinde tartışılmış ve zirve sonuç bildirgesinin 138 ve 139. paragraflarında Genel Kurul (GnK) tarafından kabul edilmiştir. KrS'nun genel ilkelerle değil olay bazında (case-by-case) ele alınması gerekliliği burada öne çıkmıştır. Tartışmalar sonucunda KrS kapsamı “soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlar” olarak sınırlandırılmış ve bu suçların önlenmesinde öncelikle devletin sorumluluğu kabul edilmiştir. Devletin bu sorumluluğu yerine getirebilmesi için ise uluslararası toplumun öncelikle ilgili devlete yardım ve destekte bulunma sorumluluğunun olduğu açıklanmıştır. Son olarak ise tüm bunlara rağmen ulusal otorite KrS'nu yerine getirmekte başarısız veya isteksiz olursa, bu sorumluluğun uluslararası topluma geçeceği açıkça kabul edilmiştir. Uluslararası toplum olarak da barışçıl ve gerektiğinde zorlayıcı tedbirleri kullanmaya hazır oldukları da sonuç raporunda belirtilmiştir.<sup>51</sup>

Kavramının gelişiminde önemli bir diğer aşama da KrS'nun GvK'nin kararlarında teyit edilmesidir. GvK'nin 2006 ve 2009 yıllarında silahlı çatışmalarda sivillerin korunması amacıyla kabul ettiği 1674, 1706 ve 1894 sayılı her üç karar da, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138 ve 139. paragraf hükümlerini yeniden teyit ederek,<sup>52</sup> KrS'nun GvK tarafından kabul edilen ilk resmi belgeleri olmuştur. 2013 yılında küçük ve hafif silahlar hakkında kabul edilen 2117 sayılı karar,<sup>53</sup> 2014 yılında soykırım ve diğer ciddi suçlarla mücadele için kabul edilen 2150 sayılı karar<sup>54</sup> ve çatışmaları önleme adına kabul edilen 2171 sayılı karar<sup>55</sup> da aynı şekilde 138 ve 139. paragraf hükümlerini kabul ettiğini yeniden belirtmiştir. Bunun yanında 2006 yılından itibaren günümüze kadar silahlı çatışma ortamlarında sivillerin korunması amacıyla alınan pek çok kararda da kendi nüfuslarını korumanın hükümetlerin birincil sorumlu olduğu belirtilmiştir.<sup>56</sup> Buna ilave olarak GvK başkanının Konsey adına yaptığı açıklamalarda KrS'nu net olarak kabul etmiştir.<sup>57</sup> Böylece KrS Dünya Zirvesi'nde GnK tarafından kabul edildiği şekliyle GvK tarafından da kabul edilmiştir.

50 In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All, 2005, s. 59.

51 2005 World Summit Outcome, *The General Assembly*, A/60/L.1, 2005, s. 31.

52 *United Nations Security Council Resolutions S/RES/1674 and S/RES/1706*, 2006, *United Nations Security Council Resolution*, S/RES/1894, 2009.

53 *United Nations Security Council Resolution S/RES/2117*, 2013.

54 *United Nations Security Council Resolution S/RES/2150*, 2014.

55 *United Nations Security Council Resolution S/RES/2171*, 2014.

56 *United Nations Security Council Resolutions S/RES/1653, S/RES/1975, S/RES/2014, S/RES/2016, S/RES/2040, S/RES/2085, S/RES/2093, S/RES/2095, S/RES/2100, S/RES/2109, S/RES/2139, S/RES/2155, S/RES/2165, S/RES/2185, S/RES/2187*.

57 *Statement by the President of the Security Council S/PRST/2013/2 and S/PRST/2013/4*, 2013.



Yaşanan bu gelişmeler üzerine GnS 2008 yılında KrS üzerine Edward Luck'ı GnS Yardımcısı düzeyinde özel danışman olarak atamış ve KrS etrafında bir uzlaşma oluşturmakla görevlendirmiştir.<sup>58</sup> Ayrıca, 2008 tarihli Berlin konuşmasında KrS'nun çok güçlü ama az anlaşılan bir kavram olduğunu söyleyerek,<sup>59</sup> GnK ve GvK tarafından kabul edilmesi sonrasında şüphelerin ve tereddütlerin azaltılması amacıyla çalışmalara devam edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Teorik anlamda kabul edilen kavramın özellikle uygulamaya yönelik boşluğunu doldurmak amacıyla GnS tarafından 2009 yılından itibaren yıllık rapor yayınlamaya başlanmıştır. 2009 yılında yayınladığı Koruma Sorumluluğunun Uygulanması adlı rapor, uygulamaya yönelik yayınlanan ilk kapsamlı belgedir ve KrS'nu pratiğe dönüştürmeyi amaçlamıştır. Bu rapor KrS uygulamasının üç sütunu bulunduğunu belirtmiştir. Bunlar; devletin koruma sorumluluğu, uluslararası yardım ve kapasite geliştirme ile zamanında ve kararlı tepkidir.<sup>60</sup> Bu üç sütunun öneminin eşit olduğu ve uygulamada herhangi bir öncelik sıralamasının olmadığı da kabul edilmiştir. Hatta üçünün bir bütün olarak aynı anda uygulanması gerektiğine dair ilk defa Brezilya tarafından 2011 yılında dile getirilen korurken sorumluluk (*responsibility while protecting*) düşüncesi de uluslararası toplum tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.<sup>61</sup>

Bunlardan en önemlisi şüphesiz devletin koruma sorumluluğudur ve bunun için etkili ve zamanında önleme stratejileri çok önemlidir. İkincisi dört mezalimin önlenmesi adına egemenlik sorumluluğunu yerine getirmeye çalışan devletlere yardım etme yönünde uluslararası toplumun taahhüdünü oluşturmaktadır. Üçüncüsü ise yine dört mezalimin önlenmesinde devletin açıkça başarısız olduğu durumda uluslararası toplum tarafından zamanında ve kararlı eylemde bulunma sorumluluğunu ifade etmektedir. GnS raporun sonunda “*Üye Devletler ile yapıcı ve interaktif bir diyalog için sabırsızlanıyorum*” çağrısında bulunarak, KrS'nun uygulamaya geçirilmesi için her türlü girişime hazır olduğunu göstermiştir.<sup>62</sup>

Bunu takiben, aynı yıl KrS üzerine önce gayri resmi, daha sonra da ilk GnK tartışması düzenlenmiştir. Geniş katılımlı olan tartışmada<sup>63</sup> KrS'nun uygulama yönü ele alınmış ve Venezuela, Küba, Sudan ve Nikaragua hariç BM üyeleri KrS'nun temel prensipleri hakkında çok olumlu kanaatler bildirmiştir.<sup>64</sup> Üye devletlerin büyük çoğunluğu 2005 Dünya Zirvesi sonucuna bağlılığını tekrarlamış ve GnS'in raporunda hemfikir olmuştur. KrS'nun BM Antlaşması, insan hakları antlaşmaları

58 Former Special Adviser Edward Luck, 2008 February, <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/edwardluck.shtml> (Erişim Tarihi: 30 Aralık 2015).

59 Secretary-General Defends, *Clarifies Responsibility to Protect at Berlin Event on Responsible Sovereignty International Cooperation for a Changed World*, 2008 July, <http://www.un.org/press/en/2008/sgsm11701.doc.htm> (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2016).

60 Implementing the Responsibility to Protect, *Report of the Secretary-General*, A/63/677, 2009, s.8-10.

61 Responsibility While Protecting: Elements For the Development and Promotion of a Concept, Letter dated 9 November 2011 from the Permanent Representative of Brazil to the United Nations addressed to the Secretary-General, *The General Assembly*, A/66/551, 2011, s. 2.

62 Implementing the Responsibility to Protect, 2009, s. 30.

63 Implementing the Responsibility to Protect The 2009 General Assembly Debate: An Assessment, *Global Centre for the Responsibility to Protect*, 2009.

64 Implementing the Responsibility to Protect The 2009 General Assembly Debate: An Assessment, 2009, s. 2.

ve uluslararası insancıl hukuk ile bağlı olduğunu ve aynı amaca hizmet edeceğini kabul etmişlerdir. Bu yapıcı tartışma GnK'da 67 ülke tarafından desteklenen bir uzlaşma kararının benimsenmesini sağlamıştır.<sup>65</sup> Buradaki uzlaşma tartışmalarının faydalı olduğunu göstermiş ve yıllık olarak resmi ve gayri resmi toplantıların yapılması kararının alınmasını sağlamıştır.

GnS 2010 yılında BM sistemindeki erken uyarı ve değerlendirme mekanizmalarının karşı karşıya kaldığı zorlukların aşılması amacıyla ikinci raporunu yayınlamıştır. Rapor BM ile bölgesel ve alt-bölgesel kuruluşlar arasındaki iki yönlü bilgi akışının önemini vurgulayarak, zamanında tepki verilmesi için erken uyarının şart olduğu kabul edilmiştir.<sup>66</sup> GnS raporu üzerine üye devletler gayri resmi bir interaktif diyalog gerçekleştirmiştir. Diyalogda rapor olumlu karşılanmış ve zulümleri önlemek için BM erken uyarı kapasitesinin sürekli geliştirilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Diyalog katılımcılarına KrS'ni destekleyip desteklemedikleri sorulmuş ve 2010 yılı itibarıyla %81 oranında destekçisi, %19 oranında da muhalifi olduğu görülmüştür.<sup>67</sup> Erken uyarı mekanizmasının en iyi koruma olduğu kabul edilen görüşünde, bir erken uyarı yeteneği kurulması noktasında tüm üyeler birleşmiştir. KrS üzerine diyalogların sürdürülmesi isteğinin varlığı yine burada da göze çarpmaktadır.<sup>68</sup>

GnS'in 2011 yılındaki üçüncü raporu KrS uygulamasında bölgesel ve alt-bölgesel düzenlemelerin rolünü konu edinmiştir. Raporda, KrS'ndeki en büyük zorluğun kriz zamanlarında BM organları ve bölgesel kuruluşlar arasındaki işbirliği ve destek olduğu belirtilmiştir. Erken uyarı ve arabuluculuk gibi önemli aşamaların başarılı olabilmesi amacıyla bölgesel ve alt-bölgesel kuruluşların öneminden bahsedilmiş ve insani krizlerin yaşandığı bölgelerdeki bu kuruluşlar ile GnS'lik arasındaki iletişimin sağlanması amacıyla önerilerde bulunmuştur.<sup>69</sup>

2012 yılında ise zamanında ve kararlı tepki başlığı altında yayınlanan GnS'in dördüncü raporunda, uluslararası, bölgesel, ulusal ve yerel düzeydeki aktörlerin zamanında ve kararlı bir şekilde göstereceği ortak tepkinin gerekliliği ve önemi üzerinde durulmuştur. Önleme ve müdahalenin yakın ilişkili olduğu vurgulanan raporda, kuvvet kullanımı ihtiyacını azaltmak için caydırıcı etkisi nedeniyle erken ve etkili bir şekilde yanıt verilmesi ifade edilmiştir.<sup>70</sup> Hareketsiz kalmak kesinlikle bir seçenek olmadığı için kararlı ve etkili önleme ve erken eyleme geçebilmek daha zorlayıcı eylem ihtiyacını azaltacaktır. Rapor sonrasında yapılan diyalogda önceki yıllara göre katı-

65 The Responsibility to Protect, *Resolution adopted by the General Assembly on 14 September 2009*, A/RES/63/308, 2009.

66 Early Warning, Assessment and the Responsibility to Protect, *Report of the Secretary-General*, A/64/864, 2010.

67 Early Warning, Assessment, and the Responsibility to Protect: Informal Interactive Dialogue of the General Assembly held on 9 August 2010, *Global Centre for the Responsibility to Protect*, 2010, s. 2.

68 Early Warning, Assessment, and the Responsibility to Protect: Informal Interactive Dialogue of the General Assembly held on 9 August 2010, 2010, s. 11.

69 The Role of Regional and Sub-Regional Arrangements in Implementing the Responsibility to Protect, *Report of the Secretary-General*, A/65/877, 2011.

70 Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response, *Report of the Secretary-General*, A/66/874, 2012, s. 9-10.



lında artış olurken, tamamen muhalif olarak sadece Küba ve Venezüella'nın kaldığı görülmektedir. 2012 yılı tartışmalarının en önemli gündemini, KrS suçlarına karşı uluslararası toplumun kayıtsız ve eylemsiz kalmasının bir seçenek olamayacağı oluşturmuştur. Ayrıca ulusal tabanda KrS üst düzey yetkilisinin atanmasının faydaları tartışılmış ve bunu yapan ülkelerden övgüyle bahsedilmiştir.<sup>71</sup>

GnS 2013 yılında beşinci raporunu devlet sorumluluğu ve önleme konusunda yayınlamıştır. Rapor KrS suçlarının uzun vadeli süreçlerin sonucunda ortaya çıktığını hatırlatarak, devletlerin sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için ulusal kapasitelerini artırmalarını ve uluslararası yasal yükümlülüklerini yerine getirmelerini vurgulamıştır.<sup>72</sup> Özellikle günümüzde eyleme geçememe veya müdahale sonrasında başarısız olma sonuçları erken önleyici eylemlerin kritik önemini göstermektedir. Bunun da devletin siyasi iradesi ve kararlılığı ile mümkün olabileceği 2013 yılının diyalog tartışmasında öne çıkmıştır.<sup>73</sup> Tartışmalara bakıldığında KrS'nun askeri müdahaleden önleme sorumluluğuna daha çok kaydırılmasının amaçlandığı görülmektedir. Çünkü KrS öncelikle önleyici bir öğretilerdir.<sup>74</sup>

GnS'in 2014 yılında yayınladığı altıncı raporu KrS ve uluslararası yardım konusundadır ve 2009 yılında uygulamaya yönelik belirlenen sütunlardan ikincisi üzerine odaklanmıştır. Raporda kapasite geliştirmenin egemenliği güçlendiren bir durum olduğu teyit edilerek, devletleri desteklemek için devlet dışı aktörlerin üstlenebileceği sorumluluklar açıklanmıştır.<sup>75</sup> Diğer taraftan bakıldığında da halkını korumak isteyen devletlere de bir dizi özel tavsiyede bulunulduğu görülmektedir. Rapor sonrasında yapılan uluslararası diyalogda ikinci ayağı oluşturan uluslararası desteğin çok önemli olduğu katılımcılar tarafından kabul edilmiştir.<sup>76</sup> Uluslararası yardımın tüm devletler, bölgesel ve alt-bölgesel örgütler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve özel sektör tarafından somut olarak yapılması durumunda ortak tepki ihtiyacı azalacak ve katliamların önüne geçilecektir. Son olarak 2015 yılında Hayati ve Kalıcı Bağlılık başlığı altında yayınlanan rapor ile KrS uygulamaya yönelik gelişimini sürdürmektedir. Her yıl yapılan görüşmelerde, katliamları önleme çabalarını koordine etmekle görevli üst düzey bir hükümet yetkilisi atanması için devletlere sürekli çağrı yapılmaktadır. Yıllık yapılan diyaloglara katılımın da giderek arttığı ve KrS'nun daha çok kabul edildiği görülmektedir. 2010 yılında

71 Timely and Decisive Response: Summary of the Informal Interactive Dialogue of the UN General Assembly on the Responsibility to Protect held on 5 September 2012, *Global Centre for the Responsibility to Protect*, 2012, s. 2-3.

72 Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention, *Report of the Secretary-General*, A/67/929, 2013, s. 1-3.

73 Summary of the United Nations Secretary-General's Report on the Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention, *Global Centre for the Responsibility to Protect*, 2013, s. 3.

74 Simon Adams, *Remarks at the UN General Assembly's Interactive Dialogue on Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention*, 2013 September, <http://www.globalr2p.org/media/files/global-centre-for-r2p-statement-at-2013-interactive-dialogue-1.pdf> (Erişim Tarihi: 10 Mart 2016).

75 Fulfilling Our Collective Responsibility: International Assistance and the Responsibility to Protect, *Report of the Secretary-General*, A/68/947, 2014, s. 8-17.

76 Overview of the UN Secretary-General Ban Ki-Moon's Report on the Responsibility to Protect: Fulfilling Our Collective Responsibility: International Assistance and the Responsibility to Protect, *International Coalition for the Responsibility to Protect*, 2014.

44 katılımcı ile icra edilen yıllık görüşme, 2015 yılında son olarak 89 devlet ve çeşitli uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile gerçekleştirilmiştir.<sup>77</sup> Ayrıca 26 Şubat 2016 tarihinde KrS'nun 2005 Dünya Zirvesi'nde kabul edilmesinden itibaren 10 yıllık geçmişi masaya yatırılmış ve uluslararası bir diyalog icra edilmiştir.<sup>78</sup> Burada da KrS'na yönelik ilginin görülmektedir ki, bu durum KrS'nun etik gelişimi çok önemlidir.

## 5. KORUMA SORUMLULUĞUNDA ULUSLARARASI TOPLUMUN EYLEMSİZLİĞİ

İnsanların silahlı çatışma ortamlarında korunması prensiplerinin mevcut reel politika gereği düşünülmesi etik olarak kabul edilebilir değildir. Her ne kadar bazı gerçeklikler açıkça ortada olsa da, her zaman sistemin daha iyi işlemlerini sağlayacak idealist bir eşğin bulunması gerekmektedir. Bu da uluslararası ilişkilerde ile ele alınmasını doğurmaktadır. Bu anlayışa göre genel olarak kabul gören KrS'nun uluslararası bir norm haline gelmesini engelleyen en temel üç problem mutlak egemenlik anlayışı, siyasallaşma ve uygulamadaki kararlılıktır.<sup>79</sup> Bu üç temel sorundan egemenliğin sorumluluğun öne çıkarılması ile aşılmaya başladığını daha önce tartışmıştık. Burada günümüzdeki en büyük problem olan siyasi irade eksikliği veya eylemsizlik ile pratikteki problemler incelenecektir. Bu sorunlar KrS ile ilgili kararlar alınan her durumda gündeme gelmekle birlikte, insani amaçlı yürütülen tüm müdahale örnekleri öncesinde ve sonrasında tartışma konusu olmaktadır.

Müdahale ile ilgili alınacak kararın gerekçelerinde ilgili ülkeler açısından siyasi nedenler bulunmaktadır ve bu nedenler kararın çıkmasını/çıkamamasını, katılımcılarını, uygulama şekli ve süresini ve sonucunda başarılı/başarısız olmasını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Siyasi anlamda ise iki boyut bulunmaktadır. Birincisi yaşanan krizlere sadece etik değerler ışığında insani çözümlerle çare bulamayacağı gerçeği, ikincisi ise müdahalede bulunacak devletlerin insani söylemi altında öncelikli olarak siyasi amaçlarının bulunmasıdır. İnsani krizlerin önlenmesi amacıyla istenilen seviyede bir müdahalenin yürütülebilmesi için birincisinin mevcudiyeti, ikinci durumun da önlenmesi gerekmektedir.<sup>80</sup>

Öncelikle birinci sorun ile ilgili olarak yapılması gereken küresel sistemin tarafsız ve sessiz kalmasının önüne geçilmesidir. Özellikle uluslararası barış ve güvenliği koruma görevi bulunan GvK'nin tarafsız kalma çabaları, insani felaketlerin yaşandığı ülkelerde insancıl hukukun ihlal edilmesine sebep olmaktadır. Siyasi irade eksikliği nedeniyle karar alınamamasının faturalarına Somali, Bosna, Ruanda ve Kosova örneklerinde<sup>81</sup> yaşanan krizlerin sonrasında uluslararası toplum şahitlik

77 Summary of the Seventh Informal Interactive Dialogue of the UN General Assembly on the Responsibility to Protect, 8 September 2015, *Global Centre for the Responsibility to Protect*, 2015, s.2.

78 From Commitment to Implementation: Ten Years of the Responsibility to Protect, *Summary of the UN General Assembly Thematic Panel Discussion*, 26 February 2016, <http://www.globalr2p.org/resources/961> (Erişim Tarihi 15 Mart 2016).

79 Türkmen, 2006, s. 236.

80 Türkmen, 2006, s. 262.

81 Tekin, 2011, s. 12.

etmiştir. Bu nedenle eğer konu uluslararası insancıl hukukun ihlal edilmesi ise, BM nezdinde siyasi irade eksikliği ve tarafsızlık hiç olmaması gereken bir durumdur.

Siyasallaşma sorunu bağlamında ikinci sorun KrS'nun sırf siyasi amaçlara alet edilmesidir. Askeri müdahalenin sadece insani amaçlar taşıyarak gerçekleşeceğini düşünmenin günümüz dünyasında yeri olmadığı gerçeğini kabul etmek gerekmektedir. Çünkü KrS kararı ahlaki değerler ışığında gelişen, ancak siyasi ve insani tutumların bir arada olduğu bir olguyu ifade etmektedir. Evrensel insan hakları çerçevesinde gelişen uluslararası insancıl hukuk giderek daha fazla öne çıkmıştır, fakat devletlerin iç ve dış politika önceliklerinin oynadığı roller de aynı şekilde devam etmektedir. Yani devletlerin stratejik, diplomatik ve ekonomik tercihleri belirleyici olmaktadır. Bu gerçeği kabul etmekten başka bir çıkış yolu olmamakla birlikte, önemli olan devletlerin önceliklerinin müdahalenin aleyhinde bir sonuç oluşturup oluşturmadığının değerlendirilmesidir.<sup>82</sup> Çünkü asıl amaç insanların korunmasıdır ve KrS'nun istenilen seviyede yürütülebilmesi için kabul edilmesi gereken unsurlar ahlaki olarak eleştirilse de göz ardı edilmesi gerekmektedir. Ancak burada temel yapı taşı, siyasi önceliklerin KrS'nun aleyhinde bir durum oluşturmaması ve öncelik açısından birincil olmamasıdır. İdeal olmasa da farklı siyasi nedenlere dayanarak gerçekleştirilen müdahaleler de insani amaçlara hizmet edebilmektedir ve bugünün uluslararası ortamında bir seviyeye kadar gereklidir.

Geçmişte insani müdahalenin bir kuvvet kullanma aracı olarak görülmesi problem iken, günümüzde ise müdahale edilememe probleminin daha çok ön plana çıktığı ve insani müdahalenin önünde daha büyük bir engel olmaya başladığı görülmektedir. KrS kapsamında GvK kararı çıkması gerektiğinden, kuvvet kullanma aracı olarak beş daimi üyenin ortak çıkarlarda birleşmesi, birleşememe ihtimalinden çok daha güç gözükmemektedir. GvK'nin beş daimi üyesinden herhangi birisinin müdahale konusunda siyasi irade veya askeri yetenek eksikliği nedeniyle koalisyonda yer alamayacak ve müdahale sonrasındaki yeni dönemde belirleyici olamayacak olması, o devleti veto yetkisini kullanmaya yönlendirmektedir.

Buna ilave olarak iç kamuoyu tepkileri, maliyet ve askeri harekâtın yürütülme zorluğu gibi etkenler nedeniyle askeri müdahaleye yanaşmama yönünde bir eğilim olduğu görülmektedir. Zorunlu olarak alınacak bir müdahale kararında askeri maliyeti minimize etme ve askerlerini tehlikeye atmama adına ülkelerin sadece hava harekâtı yolunu tercih etmeye başladıkları görülmektedir. Askeri müdahaleden elde edilecek ulusal kazanımların müdahaleyi gerektirecek kadar önemli olmaması durumunda müdahale kararı çıkmamaktadır. Geçmişte Bosna ve Ruanda, günümüzde ise Suriye'de yaşananlara karşı gerekli askeri müdahalenin yapılamamış olmasının arkasında bu nedenler yatmaktadır.

GvK'nin karar almada gecikmesi, derin insani felaketlerin yaşanmasına neden olmakta ve şartların gittikçe kötüleşmesi nedeniyle müdahale sırasında krizlerin önüne geçilmesi zor olmaktadır. Uluslararası hukuk bağlamında bir kararın yokluğu veya zamansızlığı, uygulamanın zamanlama, kararlılık ve askeri operasyon düzeyinde başarısını tehlikeye sokmaktadır.<sup>83</sup> Müdahale sırasında şiddetin kaynağına

82 Türkmen, 2006, s. 266.

83 Türkmen, 2006, s. 281.

karşı zamanında ve kararlı kuvvet kullanma konusundaki isteksizlik/başarısızlık uluslararası toplumu hayal kırıklığına uğratmaktadır. Sivil halkı ve mağdurları korumak amacıyla yapılan müdahalede kuvvet uygulanacak ve taraf olunacak gruplar bellidir ve her iki tarafa eşit mesafede durarak tarafsız kalmak soruna müdahale etmemek anlamına gelecektir.

Uygulama alanında bir diğer önemli sorun da bölgesel, yerel örgütler ve halkla yeterli bir iletişim ve koordinasyonun sağlanamamasıdır. Bölgenin kendine has kültürel ve etnik yapısı ve çatışmanın boyutları ve tarafları ile ilgili en doğru ve güvenilir bilginin elde edilebilmesi açısından söz konusu işbirliği büyük önem taşımaktadır.<sup>84</sup> Operasyonu yürütecek güçlere yönelik görev tanımlarının net olması ve hesap vermekle yükümlü kılınması, operasyonun tek bir emir-komuta zinciri bağlamında ve daha çabuk ve etkin biçimde yürütülmesi, kuvvet kullanımının ölçülü, sınırlı ve amaçla orantılı tutulması, tüm sivil halkın korunması için azami gayret gösterilmesi ve uluslararası insancıl hukuk kurallarının kesin biçimde uygulanması önemli alt kriterlerdir.<sup>85</sup>

## 6. KORUMA SORUMLULUĞUNA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE KAVRAMIN GELECEĞİ

2001 yılında literatüre giren KrS kısa süre içerisinde hızla gelişerek kabul edilmiştir. Ancak tüm yönleriyle ele alan ilk raporun GnK veya GvK'nde aynen onaylanmamış olması ve 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nde sadece iki paragrafta kısaca ele alınmış olması bir takım eleştirileri de beraberinde getirmiştir. 2005 Dünya Zirvesi'nde kabul edilen KrS yaklaşımı 2001 ve 2004'te ortaya konan haline göre daha zayıf bir kabul edilme olmuştur.<sup>86</sup> 138 ve 139. paragraflar meşru otorite olarak GvK'ni açıkça zikretmiş, ancak ilk raporda tepki verme başlığı altında belirtilen askeri müdahalenin ne zaman gerekli olacağına ilişkin ölçütler ile uygulama şekline bahsetmemiştir. Birçok uzmanın ve sivil toplum kuruluşlarının görüşleri dikkate alınarak ortaya konan en idealist anlamdaki 2001 raporundaki KrS sadece bu konu için toplanmış bir zirvede kabul edilmediği için eksiklikler ve eleştiriler olmakta ve çeşitli tartışma boşlukları ortaya çıkmaktadır.

GnS tarafından 2009 yılından itibaren her yıl KrS uygulamasına ilişkin raporların yayınlanması ile üye devletler ve sivil toplum kuruluşları kavramın olumlu ve olumsuz yönlerini tekrar tartışmışlar ve çeşitli platformlarda tartışmalar yaparak konuyu GnK'a getirmeye çalışmışlardır. İlk tartışmanın gerçekleştiği 2009 yılında bile KrS'na tamamen karşı çıkan bir kaç ülke olduğu görülmektedir. Yani KrS uluslararası toplumun geneli tarafından memnuniyetle karşılanmış olduğundan, birkaç devlet hariç eleştirilerin çoğu yapıcı nitelik taşımaktadır.

Eleştiriler içerisinde en yaygın endişe, KrS'nun uygulamada çifte standart oluşturduğu olmuştur.<sup>87</sup> Bu eleştiride özellikle GvK'nin başarısız uygulamaları örnek

84 ICISS, 2001, s. 22.

85 ICISS, 2001, s. 67.

86 Cristina Gabriela Badescu, *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Security and Human Rights*, First Published, Routledge, New York, 2011, s. 6.

87 Implementing the Responsibility to Protect The 2009 General Assembly Debate: An Assessment, 2009, s.6.

gösterilmiştir. Bahsedilen yaygın eleştirinin sebepleri arasında en başta GvK daimi üyelerinin veto hakları gelmektedir. Binlerce insanın öldürüldüğü krizlere karşı veto hakkının kullanılması uluslararası toplumu ciddi rahatsız etmektedir. İnsani krizleri önlemek veya durdurmak için hızlı ve kararlı hareket edilmesi gereken yerlerde daimi üyelerin veto hakkını kullanması veya kullanma tehdidinde bulunması ile dünyanın geri kalanını etkisiz kılabilmesi çok ölçüsüz bir güçtür ve ahlaki olarak kabul edilemez durumdadır. Özellikle ahlaki bir yükümlülük olarak gelişen KrS'nun ilerlemesine yine ahlaken problem olan veto durumu engel olmaktadır.<sup>88</sup> Bu nedenle KrS suçlarında veto etmeme yükümlülüğü teklif edilmiştir. Bu hakka sahip olmasına rağmen Fransa veto hakkının kötüye kullanılmasını engellemek için bu teklifi desteklemiş<sup>89</sup> ve diğer daimi üyelere örnek olmak istemiştir. Veto etmeme yükümlülüğü talebinde bulunan devletlerin sayısının her geçen yıl daha da arttığı yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır.

Karar almadaki bir diğer önemli sorun da GvK'nin on beş üyeli olması nedeniyle demokratik dağılıma sahip olmadığıdır. Özellikle Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki önemli güçlerin GvK'nde temsil edilmemesi, GvK'nin GnK'a ve dolayısıyla dünya halkına karşı sorumlu olamadığı anlamını düşündürmektedir.<sup>90</sup> Bunun yanında siyasi irade eksikliği de önemli bir problem olmaktadır. GvK'nin kuruluş amacı idealist değerlerle tarif edilirken, egemen devletlerin kararlarına göre şekillenen bir organizasyon olması yönüyle kararları realist değerlere göre alınmaktadır.<sup>91</sup> Özellikle personel ve mali yükümlülükler nedeniyle devletlerin askeri müdahaleye karşı isteksiz davrandıkları ve kendilerinin müdahil olamayacağı bir girişime karşı durmaları meşruiyeti sarsmaktadır.

Bahsedilen problemlerin çözümünün GvK'nin temsil yapısının değiştirilmesi ve veto gücünün ortadan kaldırılması ile daha demokratik hale getirilerek çözüleceği açıktır. GvK reformu yokluğunda seçicilik ve çifte standartlığın önüne geçilemeyeceği ve GvK'nin eylemsizliğinin devam edeceği bilinen bir durumdur. Özellikle Suriye sorununa karşı hareketsiz ve kayıtsız kalınması tüm üyeleri rahatsız etmektedir.<sup>92</sup> Ancak BM Antlaşması'nın bu kadar idealist seviyede değiştirilmesinin günümüz uluslararası konjonktüründe mümkün olmadığı da ortadadır. Bu nedenle çözümün insani kriz bağlamına kaydırılması ve KrS kapsamına giren suçların görüşülmesi durumlarında veto hakkının kullanımının yasaklanması doğru bir çözüm olarak görünmektedir. Bu durum beş daimi üyenin hayati çıkarları olmadığı durumlarda çekimser kalmaları anlamına gelecektir ve GvK'nin insani krizlere karşı kilitlenmesinin önüne geçecek kısa vadedeki tek çözüm önerisidir.

88 Dan Kuwali, *The Responsibility to Protect: Implementation of Article 4(h) Intervention*, First Published, Koninklijke Brill NV, Netherlands, 2011, s. 344.

89 *References on the Need for Veto Restraint by the UN Security Council in Mass Atrocity Situations*, 2014 November, <http://www.globalr2p.org/media/files/veto-restraint-references.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Mart 2016).

90 Mark Levine, *Kırım İşgali Üzerine: BM'deki Veto Hakkı Niçin Kaldırılmalı*, 2014 Mart, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/kirim-ısgali-uzerine-bmdeki-veto-hakki-nicin-kaldirilmalı> (Erişim Tarihi: 20 Mart 2016).

91 ICISS, 2001, s. 52.

92 *Timely and Decisive Response: Summary of the Informal Interactive Dialogue of the UN General Assembly on the Responsibility to Protect held on 5 September 2012*, 2012, s. 6.

KrS'nun hangi şartlar altında veya hangi aşamada GvK'nin gündemine geleceğinin belirsizliği eleştiri konusu olmaktadır. Tepki verme aşaması için de görev sütunları, zaman çerçevesi ve hareket tarzının net olmaması eleştirilmektedir.<sup>93</sup> Bunun yanında GvK, GnK ve GnS'in KrS rolleri arasında eksiklik bulunduğu ve görev alanlarının net olmadığı savunulmaktadır. Libya müdahalesi sonrasında KrS'nda kabul edilmeyen rejim değişikliğinin bizzat müdahaleciler tarafından gerçekleştirilmesi de tartışma konusu olmuş ve KrS'nun rejim değişikliği peşinde olduğu iddia edilmiştir.<sup>94</sup> Rejim değişikliğinin tarihte bile bir haklı savaş nedeni olarak görülmemesi bu durumun devletler açısından önemini ortaya koymaktadır.<sup>95</sup> Kavram uluslararası toplum için yeni olması itibariyle uygulamaya yönelik çok fazla eleştiri bulunmamaktadır, ancak uygulamalar arttıkça eleştiriler de artacaktır. Kavramın geleceğinin karartılmaması için her zaman eşit, şeffaf ve hesap verilebilirlik çerçevesinde uygulanması gerekmektedir. Uluslararası toplumun bu beklentisi gerçekleşmesi durumunda çifte standartlık iddialarının da önüne geçilebilecektir.

Buna karşılık insani müdahale bağlamında yıllardır yapılan eleştirilerin çoğunun artık ileri sürülmediği görülmektedir. Bunların başında egemenliğin ihlali gelmektedir. Egemenliğin ne olursa olsun mutlak olduğu düşüncesi artık kabul edilmemekte ve KrS egemenliğe karşı bir saldırı olarak görülmemektedir.<sup>96</sup> KrS'nun tek taraflı müdahaleler için meşruiyet oluşturacağı eleştirisi de artık kaybolmuştur. KrS çerçevesinde yapılacak askeri müdahalenin en temel şartının GvK'nin yetkisinde olduğu 2005 Dünya Zirvesi'nde açıkça kabul edilerek bu sorun aşılmış gözükmektedir. Ayrıca KrS'nun uluslararası hukuka aykırı olduğu tartışması da eskisi kadar ateşli değildir. Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçları önlemek için herkesin sorumlu olduğu uluslararası hukuk kapsamındaki antlaşmalarla ve Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından verilen kararlarla kabul edilmiştir. KrS'nun da bahsedilen dört suçla sınırlı olması nedeniyle hukuki yönündeki şüpheler azalmıştır. Ahlaki olarak tartışılması da mümkün gözükmemektedir.<sup>97</sup> Genellikle eylemsizlik ve uygulamaya yönelik hatalar ana sorun olarak kalmış durumdadır. Tartışmalarda da belirtildiği gibi bu durum aslında KrS'nun başarısızlığı değil, GvK'nin başarısızlığıdır.<sup>98</sup> Bu tür istisnaları ileri sürerek KrS'na karşı çıkmak

93 Implementing the Responsibility to Protect The 2009 General Assembly Debate: An Assessment, 2009, s.7.

94 Timely and Decisive Response: Summary of the Informal Interactive Dialogue of the UN General Assembly on the Responsibility to Protect held on 5 September 2012, 2012, s. 4.

95 Ereker, 2004, s. 36.

96 Yapılan diyaloglarda egemenliğin kutsal olduğunu savunan sadece dört ülke olduğu görülmektedir. Diğer ülkeler koruma sorumluluğunun bir hükümetin kendi yükümlülüklerine yardım için tasarlandığını kabul etmektedir. Timely and Decisive Response: Summary of the Informal Interactive Dialogue of the UN General Assembly on the Responsibility to Protect held on 5 September 2012.

97 Simon Adams, *Remarks at the UN General Assembly's Interactive Dialogue on: Fulfilling Our Collective Responsibility: International Assistance and the Responsibility to Protect*, 2014 September, <http://www.globalr2p.org/media/files/global-centre-for-r2p-statement-at-2014-interactive-dialogue-1.pdf> (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2016).

98 State Responsibility and Prevention: Summary of the Informal Interactive Dialogue of the UN General Assembly on the Responsibility to Protect held on 11 September 2013, *Global Centre for the Responsibility to Protect*, 2013, s. 5.



doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü Gareth Evans'ın da dediği gibi, *müdahale edilmesini gerektiren her olaya müdahale etmenin mümkün olmayacağı gerçeği hiçbir müdahalede bulunmamak için bir gerekçe olamaz*.<sup>99</sup> 1990'lı yıllarda insani müdahale bağlamında en temel tartışma konusu müdahale edilmesi iken, KrS bağlamında uygulamada eylemsizliğin eleştirisi konusu olması çok ilginçtir. Yaklaşık 10 yıl gibi kısa bir sürede uluslararası toplumun gösterdiği bu değişim, genel anlamda sadece bir şeyi ispatlamaktadır. O da bu değişimin sebebinin uluslararası toplumun etik değerlere göre geliştiğidir. Yapılan tüm eleştiriler de kavramın hukuki veya ahlaki yanlışlığından değil, gelişim eksikliğinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.<sup>100</sup>

## 7. ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN ZORLAYICI VE CAYDIRICI İLKESİ KORUMA SORUMLULUĞU

2005 yılında BM Dünya Zirvesi'nde kabulünden bu yana KrS önemli bir küresel ilke olarak ortaya çıkmıştır ve yıllarca tartışılan birçok uluslararası soruna cevap oluşturmuştur. Uluslararası hukukun en temel ilkeleri olan müdahale etmeme ve içişlerine karışmama ilkelerini kabul etmekle birlikte; KrS suçları olarak kabul edilen soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarının devletin içişlerini ilgilendiren bir konu olmaktan çıkmasını sağlamış ve askeri müdahale dahil uluslararası önlemlerin alınması bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. İlkenin oluşmasında uluslararası etik başrol oynamıştır ve bu anlamda uluslararası etik bir norm haline gelmiştir. Bu anlamda hem devletler için hem de uluslararası toplum için genel anlamda bir davranış standardı oluşturmuş olduğu söylenebilir. KrS'nun kabul edilmesi ile yüksek insani aciliyet oluşturan koşulların neler olduğu ve bu durumlar meydana geldiğinde uluslararası bir KrS bulunduğu ile ilgili uluslararası toplumda bir uzlaşma meydana gelmiştir.

Bahsedilen ilerlemeler sadece akademik çerçevede yaşanmamış, hem devletlerin iradi beyanları, hem de GnK ve GvK kararları ile kabul edilmiştir. Kavramın uygulamaya yansımaları amacıyla GnS raporları ile desteklenmiş ve Fildişi Sahili ve Libya'da yaşananlara karşı uygulamaya geçirilmiştir. Mezalim suçlarının önlenmesi ve silahlı çatışmalarda sivillerin korunması amacıyla GvK kararlarında desteklenmekte ve uluslararası ortam itibarıyla önemi giderek daha fazla kabul edilir hale gelmektedir. Özellikle önümüzdeki yıllarda uluslararası sistemde artan istikrarsızlıklar KrS'nun vazgeçilmezliğini ortaya koymaktadır. Ahlaki bir talep olarak ortaya çıkan KrS siyasi iradelerin etik temelli eylemleri ile kabul edilmiş ve uygulamaya geçirilmiştir. Yasal yönden henüz bir teamül kuralının oluştuğu söylenemese de, tutarlı bir uygulama sürecinde bu durumun da oluşması ihtimal dahilindedir. Bu nedenle KrS'nun uluslararası hukuktaki yerine bakmak yerinde olacaktır.

KrS'nun ana belgesi olan KrS raporunun uluslararası hukuk açısından bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır ve teamül hukukunun oluşması için doğrudan bir etkiye

99 Gareth Evans, *Koruma Yükümlülüğü*, 2002 Ekim, [http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/analysis\\_pr.html](http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/analysis_pr.html) (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2016).

100 Sahana Dharmapuri, *Implementing UN Security Council Resolution 1325: Putting the Responsibility to Protect into Practice*, In S.E. Davies, Z. Nwokora, and S. Teitt (Eds.), *Responsibility to Protect and Women, Peace and Security: Aligning the Protections Agendas*, Martinus Nijhoff Publishers, 2013, s. 122.

sahip değildir. BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi hem GnK hem de GvK kararları ile teyit edilmiştir. Ayrıca KrS GvK kararları ile uygulamaya geçirilmiştir. GnK kararları tavsiye niteliğinde olduğundan, hukuken bağlayıcılığı bulunmamaktadır. GvK kararları ise devletler açısından bağlayıcı niteliktedir, ancak Uluslararası Adalet Divanı statüsünün 38. maddesi gereği bağlayıcı bir hukuk kuralı teşkil etmemektedir. GvK kararları gereği devletlerin eylemleri opinio juris için gerekli olan uygulama olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle GnK'un ve GvK'nin kararları ve uygulamaları uluslararası teamül hukukunun oluşumunda katkı sağlayacaktır. GnS tarafından yayınlanan raporlar da hukuki bağlayıcılığı olmayan raporlardır. Ancak uluslararası aktörlerin uygulama ve iradelerinin gelişmesi ve yönlendirilmesi adına teamül hukukun oluşmasına dolaylı olarak katkı sağlamaktadır.

KrS'na yasal meşruiyet sağlayan ve bu kapsamda gerçekleştirecek bir müdahalenin esaslarını açıkça tespit eden herhangi bir pozitif uluslararası hukuk düzenlemesi bulunmamaktadır. KrS'na ilişkin dokümanların hiçbirisi doğrudan bir hukuki dayanak oluşturmamaktadır. Bu nedenle konuya yasal anlamda yaklaştığımızda GnK, GvK ve GnS rapor ve kararlarının yardımcı kaynak olma özelliğine sahip olduğu söylenebilir. Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nde ve GvK kararlarında uluslararası bir KrS yaklaşımının yer alması uygulamadaki hukuki kanaatin ifadesidir ancak bu durum teamül hukukunun bir normu haline gelmesi için yeterli olmamaktadır. Egemenliği sorumluluk olarak ele alan ve KrS suçlarına karşı uluslararası ortamın sorumluluğunu askeri müdahale dahil olmak üzere kabul eden bu yaklaşım şüphesiz hukuki bir saptamadan çok, siyasi ve etik bir eksende gelişerek uygulamaya geçmiştir. Bu nedenle de yaklaşımının BM'nin uygulamasında ve hukuki kanaatinde kabul gördüğü söylenebilir.

Ancak, halen uluslararası hukukun bir parçası haline gelmemiş olması onun uygulanamayacağı veya devletler tarafından kabul edilmeyeceği anlamını ortaya çıkarmamıştır. Uluslararası hukuka aykırı olması nedeniyle devamlı karşı çıkılan insani müdahalenin, KrS'nun bir parçası olarak ancak GvK kararları ile kabul edilmesi ile uygulamadaki hukuki problem aşılmıştır. Bunun yanında uygulamanın hukuki bir yükümlülük olduğuna ilişkin opinio juris için gerekli olan sürekli ve tutarlı bir eylemin ortaya konabilmesi için, KrS'nun uzun vadede uluslararası toplum tarafından kabul edilecek standartlar içerisinde istikrarlı ve sürdürülebilir uygulanması gerekmektedir.

KrS'nun bir zorunluluk olup olmadığı noktasında ise, konuyu hukuki ve ahlaki olarak ayrı ayrı ele almak gerekmektedir. Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı opinio juris eksikliği nedeniyle yasal zorunluluk olarak görmek mümkün görünmemektedir. Ancak çalışmada da belirtildiği gibi uluslararası toplum için ahlaki bir zorunluluk hali ön plana çıkmıştır. GnS tarafından yayınlanan yıllık raporlar ve devletlerin gerçekleştirdiği uluslararası diyaloglar gösteriyor ki, KrS yasal olmasına rağmen talep edilmektedir. Bu talep ahlaki zorunluluktan kaynaklanmaktadır. KrS'nun ahlaki bir norm olduğu gerek BM organları, gerekse devletler ve sivil toplum örgütleri tarafından kabul edilmektedir. Ancak ahlaki zorunluluğu gereği uygulamada kabul edilen doktrinin, insani müdahaleye göre kötüye kullanmayı kısmen önlemeye yardımcı olduğu ortada olmakla birlikte, uluslararası eylem yok-

luğunda ahlaki temelin kötüye kullanılmasını engellemek için teamül kuralı olarak da kabul edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle KrS'nun ahlaki zorunluluğunun yanında yasal zorunluluğunun da giderilmesi bir ihtiyaçtır.

Siyasi çıkarların ön planda tutulduğu dünyamızda meşruiyet noktasında soru işaretleri ortaya çıkmaktadır ve kavramın kötü niyetlere açık olduğu ortadadır. Ancak iç silahlı çatışmaların yaşandığı ve büyük insani felaketlerin yaşandığı bir soruna müdahale edilmemesi çok daha büyük olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır. Madem siyasi amaçlar olmadan salt insani değerler ile müdahale söz konusu olamamaktadır ve müdahale edilmemesi durumunda insanlar yaşamlarını yitirmeye devam etmektedir, o zaman son çare olarak askeri müdahale dahil yaptırımların uygulanması bir zorunluluktur. Çünkü Kosova müdahalesinde olduğu gibi, krizlerin seviyesi ve insani durumun önceliği nedeniyle, her ne kadar NATO'nun stratejik çıkarlarının olduğu herkes tarafından bilinse de, müdahale olmaması durumunda insanların katlediliyor olduğu gerçeği uluslararası beklentileri müdahaleci yapmaktadır. Bu nedenle insani katliamların olduğu durumlarda KrS'nun GvK yetkisinde uygulanma zorunluluğu elzemdir.

KrS insanlık açısından bu derece önemli iken, günümüzün problemi KrS suçlarına karşı eylemsiz kalma olmaktadır. Özellikle GvK'nin daimi üyelerinin kararları veto etmeleri nedeniyle uluslararası toplumun eylemsiz kalması günümüzün öncelikli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Günümüzde Rejimin insancıl suçları işlediğine dair kanıtlar bulunmasına rağmen,<sup>101</sup> Suriye konusunda Rusya ve Çin'in vetoları nedeniyle askeri müdahale haricindeki yaptırımlar dahi uygulamaya geçirilememiş ve tepki verme aşamasının askeri eylem haricindeki kısmı da başarıyla uygulanamamıştır. Sorunun siyasi irade boyutlu olması itibariyle siyasi platformların iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. İnsanların katledilmesine karşı eylemsizlik için hiçbir bahane söz konusu olamaz ve bu yükümlülük BM'nin omuzlarına yüklenmek zorundadır. GvK'nde karar alınamaması KrS'nu etik olarak da olumsuz etkilemekte ve uluslararası hukuktaki gelişimine engel olmaktadır. Bu sorunu aşmak için KrS suçlarına özgü daimi üyelerin veto etmeme yükümlülüklerini kabul etmeleri kısa vadede yapılabilecek en iyi çözümdür. Bu gerçekleşmediği durumda ikinci alternatif olan GnK'un Barış İçin Birlik kararı (Uniting For Peace) uygulamadaki tıkanıklığı çözecek güzel bir yoldur. Her bir üye devletin eşit bir şekilde temsil edildiği ve veto hakkının söz konusu olmadığı GnK'dan bu yönde bir karar çıkartılması, müdahalenin hem BM çatısı altında yapılmasını sağlayacak hem de yasal meşruiyet arayışlarını giderecektir.

KrS'nun varlığını hukuk reddetmemesi ve etik talep etmesine rağmen, uygulamada yetersiz kalmasının ana sebebini siyaset oluşturmaktadır. Uluslararası toplumun etik ve hukuk kapsamında hareket etmesi ve bunların siyaseti belirlemese beklenirken, pratikte siyasetin etik ve hukuku şekillendirdiği görülmektedir. Hatta daha da kötüsü siyasete etik kaygılar da katılarak hareket edilmekte ve etiğin hukuku, her ikisinin siyaseti doğru yola çekmesi yerine, siyasetin diğer ikisini yanlış yöne çektiğini görüyoruz. Etiğin ve hukukun küresel güçlerin siyasetine alet edil-

101 Ercüment Tezcan ve Fatma Taşdemir, *Silahlı Çatışmalar Hukuku ve İnsan Hakları Hukuku Açısından Suriye İç Savaşının Analizi*, Ankara Strateji Enstitüsü Yayını, Ankara, 2013, s. 28.

mesi değil, KrS'nun meşruiyeti sağlayacak ölçüde etik-hukuk-siyaset arasındaki ilişkilere göre ele alınması ve uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Bu durum KrS'nun insancıl hukukun gereklerine göre yönlendirilmesi anlamına gelecektir. BM Antlaşması'nda da dile getirildiği gibi insan haklarının korunduğu, barış ve adaletin hüküm sürdüğü bir dünya arzulanırken, insancıl hukuk ihlallerinin en ağır şekilde işlendiği bir dünyaya şahit olmaktayız. Böyle bir dünyada insanlık, KrS'na daha önce hiç olmadığı kadar muhtaç bulunmaktadır. Bu dönemde giderek gün yüzüne çıkan devlet içi çatışmaların artışı KrS kavramını canlandırmakta ve uluslararası toplumu bu sorunu çözmek için gerekeni yapmaya zorlamaktadır. KrS'nun tutarlı uygulamaları sonrasında devletler açısından bir caydırıcılık unsuru olarak benimseneceği muhtemeldir. Böylece askeri müdahaleye varmayan süreçteki önleme ve tepki verme aşamasında krizler çözümlenebilecektir.

KrS'nun yıpranmaması için insani müdahaleden ders almak gerekmektedir. İnsani müdahale uygulamaya yönelik yanlışlar ve kendi çıkarları noktasında bahane olarak sunulmasıyla zarar görmüştür. Yeni ve hızlı gelişmiş olan KrS'nun uluslararası toplum için vazgeçilemez olması nedeniyle yıpratılmaması çok önemlidir. Bu nedenle özellikle meşruiyetine zarar verecek yanlışlar ile uygulamada seçicilik ve çifte standartlıktan kaçınılması, kavramın ahlaki gereklilik olarak kabul edildiğinin uluslararası kamuoyuna gösterilmesi gerekmektedir. KrS ile ilgili en önemli konunun meşruiyet olması itibarıyla, dünya düzeyinde kültürel meşruiyetinin artırılması için sivil toplum kuruluşlarının yaptığı çalışmalar desteklenmelidir. Meşruiyetinin artırılması uygulamada daha etkili kararlar alınmasına da katkı sağlayacaktır. Günümüzün dünyasında uluslararası etik ve siyaset birbirine geçmiş durumdadır ve uygulamada ikisi birlikte uluslararası hukuku şekillendirecek gibi görünmektedir. Durum böyle olduğunda, KrS'nun geleceğini de uluslararası siyasetin dengeleri belirleyecektir.

### Sonuç

NATO'nun Kosova müdahalesinin uluslararası hukuka uygun olmadığı açıkça kabul edilmekle birlikte, Kofi Annan'ın "*insan yaşamlarının korunması yönündeki insani kuralların, egemen dokunulmazlık kuralını artık geride bıraktığını*" söylemesi uluslararası hukuktaki bir takım kalıpların uluslararası toplum tarafından sorgulanması sürecini başlatmıştır. Özellikle devlet egemenliği ve içişlerine karışmama ilkeleri bu sorgulamanın temeline oturtulmuştur. Devletlerin kendi sorumluluk alanında bulunan insanların kitlesel vahşet suçlarına maruz kalması durumuna engel olamaması veya buna bizzat kendisi sebep olması durumlarında meşruiyetini kaybedeceği artık kesin bir şekilde kabul edilmiştir. Bu nedenle mutlak egemenlik durumunun artık kabul edilmesinin mümkün olmadığı yönünde bir uzlaşma ortamı yakalanmıştır. Bu süreç içindeki uluslararası çabalar karşılık bulmuş ve KrS yaklaşımı benimsenmiştir.

KrS uluslararası toplumun vahşet suçlarına karşı ahlaki bağlılığının somut adımdır ve bu suçlarla mücadelede siyasi ve operasyonel hazırlık için bir ön kabuldür. Bu yeni ilke egemenliğin sorumluluk kısmında, uluslararası insancıl hukuk alanındaki bugüne kadar kabul edilmiş antlaşmalarda ve GvK'nin uluslararası barış ve

güvenliği koruma sorumluluğunda ortaya çıkmıştır. KrS bugüne kadar tartışılan insani müdahale ve insan güvenliği gibi kavramların da ötesine geçerek yazılı olarak kabul görmüştür. Koruma sorumluluğu sayesinde BM ve uygulamalarındaki problemleri konuşabilecek ortam bulunmuştur ve aslında koruma sorumluluğu uluslararası toplum için başlı başına bir reform fırsatı olmuştur.

2001 tarihli KrS raporu, uluslararası topluma birçok yenilik getirmiştir. Bunların başında teorik ve pratik anlamda tartışmalı bir kavram olan insani müdahale kavramından tamamen kurtulma gelmektedir. Özellikle algı olarak müdahale hakkından sivilleri koruma sorumluluğuna bir dönüşüm gerçekleştirilmiş ve KrS krizlere devletler açısından değil de, yardım bekleyen toplum açısından bakılmasını sağlamıştır. Bunun yanında Vestfalya sisteminden bu yana geçerliliğini hep korumuş olan egemenlik kavramının mutlak olmadığı yönünde yeni bir anlayışın kabul edilmesi sağlanmıştır. En temel anlamda Soykırım Sözleşmesi, Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri ile kabul edilen insancıl hukukun ihlal edildiği ülkelerde bunu işleyen bizzat devletin kendisi olması durumunda egemenliğin öne sürülemeyeceği önce ahlaki, sonra siyasi olarak kabul görmüştür ve hukuki olarak da kabul görmesi çabaları devam etmektedir. Bu nedenle devletin egemenliğinin devletin bizzat kendisine sorumluluklar yüklediği öne çıkarılmış ve sorumluluk olarak egemenlik anlayışı kabul edilmiştir. Sırf askeri müdahale olarak anlaşılan insani müdahalenin yerine, askeri müdahaleye varmadan önce pek çok tedbirin alınmasının önemini ve gerekliliğini ortaya koyan bir yaklaşımın benimsenmesini sağlamıştır. Bu amaçla askeri müdahale son çare olarak sunulmuş ve bu müdahalenin uygulanabilmesi belirli kriterlerin sağlanması koşuluna bağlanmıştır. KrS insani müdahaleden farklı olarak krizlere müdahaleyi belirli kriterlere göre sistematikleştirmiştir. Yetkili otoriteden, haklı sebep kriterlerine ve uygulamadaki yapılacıklara kadar insani müdahaledeki belirsizlikler çoğunlukla ortadan kaldırılmıştır.

KrS ile gelen en önemli kazanımlardan birisi de kavramın belirtilen dört kitlesel suçtan herhangi birisinin ortaya çıkmadan uygulanabilir olmasıdır.<sup>102</sup> Asıl vurgulanan somut bir müdahaleden ziyade, öncelikle müdahaleye varmayan çözümler geliştirmektir. Yani birinci amaç müdahale etmek değil, sorunu müdahale edilecek seviyeye kadar çıkarmama girişimleridir. Bir bakıma KrS'nun asıl amacı müdahaleyi engellemektir.<sup>103</sup> Hatta müdahale edilmek zorunda kalınsa bile sorumluluklar sona ermemekte, çatışma yaşanan bölgede barış ve güvenin yeniden tesis edilmesi gerekmektedir. İnsancıl krizlerin yaşandığı ülke veya bölgelerde yaşayan tüm insanlar KrS kapsamına dahildir. Bu etik ilkenin uygulanması için çatışma durumlarının varlığının zaruri olmaması, barış dönemlerinde de uygulanabilmesi bu anlamda çok önemlidir.

Özellikle 2005 Dünya Zirvesi'nde kabul edilmesinden sonra yaklaşık 10 yıllık gelişim süreci içerisinde KrS ile gelen kazanımlar çok fazla olmuştur. Uluslararası insancıl hukuk, uluslararası etik ve uluslararası siyaset üçgeninde birlikte analiz edildiğinde, soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara karşı

102 Vasika Sancin, Suriye Krizi ve Koruma Sorumluluğu, *Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni*, 24(80), 2012, s.16.

103 Sancin, 2012, s. 17.

BM çatısı altında KrS'nun uygulanması bir zorunluluktur. Bu zorunluluk tutarlı uygulamalarla zaman içerisinde uluslararası insancıl hukukun uygulamaya yönelik hem zorlayıcı hem de caydırıcı yönü olabilecektir. Özellikle KrS'nun BM sistemindeki 10 yıllık sürecinin analiz edildiği 26 Şubat 2016 tarihinde son olarak yapılan geniş katılımlı toplantı ve diyaloglar gelecek için umut vadetmektedir. Bu anlamda KrS kavramının 10 yıllık süre içerisinde kazandığı ve halen özünde taşıdığı anlam kaybedilmemelidir.

### Kaynakça

- ADAMS, S. (2013). *Remarks at the UN General Assembly's Interactive Dialogue on Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention*, 2013 September, <http://www.globalr2p.org/media/files/global-centre-for-r2p-statement-at-2013-interactive-dialogue-1.pdf>.
- ADAMS, S. (2014). *Remarks at the UN General Assembly's Interactive Dialogue on: Fulfilling Our Collective Responsibility: International Assistance and the Responsibility to Protect*, 2014 September, <http://www.globalr2p.org/media/files/global-centre-for-r2p-statement-at-2014-interactive-dialogue-1.pdf>.
- AMNEUS, D. (2012). *Has Humanitarian Intervention Become Part of International Law Under the Responsibility to Protect Doctrine?*, In Julia Hoffman and Andre Nollkaemper (Eds.), *The Responsibility to Protect: From Principle to Practice*, Pallas Publications, Amsterdam.
- A More Secure World: Our Shared Responsibility. (2004). *Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Changes*.
- AREND, A.C., BECK, R.J. (1993). *International Law and Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*, Routledge, London&New York.
- ARSAVA, A.F. (2011). Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(1).
- BADESCU, C.G. (2011). *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Security and Human Rights*, First Published, Routledge, New York.
- CASSESE, A. (1999). A Follow-Up: Forcible Humanitarian Countermeasures and *Opinio Necessitatis*, *European Journal of International Law*, 10(4).
- ÇEÇEN, A. (1989). İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*.
- DHARMAPURI, S. (2013). *Implementing UN Security Council Resolution 1325: Putting the Responsibility to Protect into Practice*, In S.E. Davies, Z. Nwokora, and S. Teitt (Eds.), *Responsibility to Protect and Women, Peace and Security: Aligning the Protections Agendas*, Martinus Nijhoff Publishers.
- DURAN, H. (2011). Yeni Bir Müdahale Şekli "İnsani Müdahale", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1).
- EREKER, F.A. (2004). İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3).
- Early Warning, Assessment and the Responsibility to Protect (2010). *Report of the Secretary-General*, A/64/864.
- Early Warning, Assessment, and the Responsibility to Protect: Informal Interactive Dialogue of the General Assembly held on 9 August 2010. (2010). *Global Centre for the Responsibility to Protect*.



- EVANS, G. (2002 Ekim). *Koruma Yükümlülüğü*, [http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/analysis\\_pr.html](http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/analysis_pr.html).
- Former Special Adviser Edward Luck. (2008 February). <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/edwardluck.shtml>.
- From Commitment to Implementation: Ten Years of the Responsibility to Protect. (2016). *Summary of the UN General Assembly Thematic Panel Discussion*, 26 February 2016, <http://www.globalr2p.org/resources/961>.
- Fulfilling Our Collective Responsibility: International Assistance and the Responsibility to Protect. (2014). *Report of the Secretary-General*, A/68/947.
- GROTIUS, H. (2011). *Savaş ve Barış Hukuku*, (Çev.: Prof. Seha L.Meray), Say Yayınları, İstanbul.
- HOLZGREFE, J.L., KEOHANE, R.O. (2003). *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, First Published, Cambridge University Press, United Kingdom.
- Implementing the Responsibility to Protect The 2009 General Assembly Debate: An Assessment. (2009). *Global Centre for the Responsibility to Protect*.
- Implementing the Responsibility to Protect. (2009). *Report of the Secretary-General*, A/63/677.
- In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All. (2005). *Report of the Secretary-General*, A/59/2005.
- İLKİZ, F. (2013 Eylül). *İnsancıl Hukuk ve Savaş*, <http://www.bianet.org/bianet/hukuk/149758-insancil-hukuk-ve-savas>.
- JOYNER, D.H. (2002). The Kosova Intervention: Legal Analysis and a More Persuasive Paradigm, *European Journal of International Law*, 13(3).
- KRASNER, S.D. (1999). *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton University Press, New Jersey.
- KESKİN, F. (2006). İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(12).
- KUWALI, D. (2011). *The Responsibility to Protect: Implementation of Article 4(h) Intervention*, First Published, Koninklijke Brill NV, Netherlands.
- LEVINE, M. (2014 Mart). Kırım İşgali Üzerine: BM'deki Veto Hakkı Niçin Kaldırılmalı, 2014 Mart, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/kirim-isgali-uzerine-bmdeki-veto-hakki-nicin-kaldirilmali>.
- MURPHY, S.D. (1996). *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order*, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania.
- Overview of the UN Secretary-General Ban Ki-Moon's Report on the Responsibility to Protect: Fulfilling Our Collective Responsibility: International Assistance and the Responsibility to Protect. (2014). *International Coalition for the Responsibility to Protect*.
- PAZARCI, H. (2010). *Uluslararası Hukuk*, Dokuzuncu Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- References on the Need for Veto Restraint by the UN Security Council in Mass Atrocity Situations. (2014 November). <http://www.globalr2p.org/media/files/veto-restraint-references.pdf>.
- Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response. (2012). *Report of the Secretary-General*, A/66/874.

- Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention. (2013). *Report of the Secretary-General*, A/67/929.
- Responsibility While Protecting: Elements For the Development and Promotion of a Concept, Letter dated 9 November 2011 from the Permanent Representative of Brazil to the United Nations addressed to the Secretary-General. (2011). *The General Assembly*, A/66/551.
- SANCIN, V. (2012). Suriye Krizi ve Koruma Sorumluluğu. *Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni*, 24(80).
- Secretary-General Defends, *Clarifies Responsibility to Protect at Berlin Event on Responsible Sovereignty International Cooperation for a Changed World*. (2008 July). <http://www.un.org/press/en/2008/sgsm11701.doc.htm>.
- State Responsibility and Prevention: Summary of the Informal Interactive Dialogue of the UN General Assembly on the Responsibility to Protect held on 11 September 2013. (2013). *Global Centre for the Responsibility to Protect*.
- Statement by the President of the Security Council S/PRST/2013/2 and S/PRST/2013/4. (2013).
- Sudan and the Resort to Regional Arrangements: Putting Effect to the Responsibility to Protect. (2010). *The International Journal of Human Rights*, 14(2).
- Summary of the Seventh Informal Interactive Dialogue of the UN General Assembly on the Responsibility to Protect, 8 September 2015. (2015). *Global Centre for the Responsibility to Protect*.
- Summary of the United Nations Secretary-General's Report on the Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention. (2013). *Global Centre for the Responsibility to Protect*.
- TAŞDEMİR, F. (2006). Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önerici Meşru Müdafaa Hakkı, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2(5).
- TEKİN, S. (2011). "İnsani Müdahale" Kavramı ve Libya'nın Geleceği, *SDE Analiz*, Ankara.
- TELLİ, A. (2012). İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun, Yeni Kavram, *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-1*.
- TEZCAN, E., TAŞDEMİR, F. (2013). *Silahlı Çatışmalar Hukuku ve İnsan Hakları Hukuku Açısından Suriye İç Savaşının Analizi*, Ankara Strateji Enstitüsü Yayını, Ankara.
- The Responsibility to Protect. (2009). *Resolution adopted by the General Assembly on 14 September 2009*, A/RES/63/308.
- The Responsibility to Protect. (2001). *Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)*.
- The Role of Regional and Sub-Regional Arrangements in Implementing the Responsibility to Protect. (2011). *Report of the Secretary-General*, A/65/877.
- Timely and Decisive Response: Summary of the Informal Interactive Dialogue of the UN General Assembly on the Responsibility to Protect held on 5 September 2012. (2012). *Global Centre for the Responsibility to Protect*.
- TÜRKMEN, F. (2006). *İnsancıl Müdahale: İnsan Haklarının Yeni Boyutu*, Birinci Baskı, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul.

- TÜTÜNCÜ, A.N. (2006). *İnsancıl Hukuka Giriş*, Birinci Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC). (2002). *Uluslararası İnsancıl Hukuk: Sorularınıza Cevaplar*, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara.
- United Nations Security Council Resolution S/RES/2117*, 2013.
- United Nations Security Council Resolution S/RES/2150*, 2014.
- United Nations Security Council Resolution S/RES/2171*, 2014.
- United Nations Security Council Resolutions S/RES/1653, S/RES/1975, S/RES/2014, S/RES/2016, S/RES/2040, S/RES/2085, S/RES/2093, S/RES/2095, S/RES/2100, S/RES/2109, S/RES/2139, S/RES/2155, S/RES/2165, S/RES/2185, S/RES/2187*.
- United Nations Security Council Resolutions S/RES/1674 and S/RES/1706*, 2006. *United Nations Security Council Resolution S/RES/1894*, 2009.
- UZUN, E. (2010). Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlk Çağlardan Yirminci Yüzyıla Jus Ad Bellum Kavramı, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 6(21).
- Work of the Organization. (1992). *Report of the Secretary-General*, A/47/277.
- YAVLAL, N. (2011). *İnsancıl Müdahalede Etik, Hukuksal ve Siyasal Sorunlar*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 10 Aralık 1948 Tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.
- 18 Temmuz 1998 Tarihli Roma Statüsü.
- 1899 ve 1907 Tarihli Lahey Sözleşmeleri.
- 2005 World Summit Outcome. (2005). *The General Assembly*, A/60/L.1.
- 26 Haziran 1945 Tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması.